

การปฏิวัติเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๑๗
กับผลกระทบต่อยุโรป
The October Revolution of 1917
and the Impacts on Europe

สัญญาชัย สุวังบุตร*
Sanchai Suwangbutra

บทคัดย่อ

การปฏิวัติเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๑๗ ที่มีชื่อรู้จักกันว่าการปฏิวัติสังคมนิยมเดือนตุลาคมอันยิ่งใหญ่เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิวัติรัสเซีย ค.ศ. ๑๙๑๗ การปฏิวัตินี้ดังกล่าวโค่นอำนาจรัฐบาลเฉพาะกาลรัสเซียและถ่ายอำนาจให้แก่สหภาพโซเวียตเปโตรกราดที่พรรคบอลเชวิคมีอิทธิพลอยู่ บอลเชวิคก้าวสู่อำนาจทางการเมืองและสถาปนารัฐคอมมิวนิสต์รัฐแรกของโลกขึ้นคือสหภาพโซเวียต ลัทธิคอมมิวนิสต์บอลเชวิคเป็นภัยคุกคามยุโรปและวลาดีมีร์ เลนิน ผู้นำพรรคบอลเชวิคพยายามผลักดันการปฏิวัติโลกและลัทธิคอมมิวนิสต์ ในการพยายามตอบโต้ชัยชนะของการปฏิวัติ มหาอำนาจตะวันตกและสหรัฐอเมริกาได้โจมตีและยึดครองดินแดนบางส่วนของสหภาพโซเวียตกว่า ๒ ปีก่อนจะถอนตัวออก ในปลายทศวรรษ ๑๙๒๐ ประเทศมหาอำนาจตะวันตกก็ยอม

* ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

รับรองสถานภาพของสหภาพโซเวียตซึ่งกลายเป็นส่วนหนึ่งของยุโรป อย่างไรก็ตาม การปฏิวัติเดือนตุลาคมเป็นแรงบันดาลใจแก่ขบวนการคอมมิวนิสต์และขบวนการปฏิวัติทั่วโลก ทั้งเป็นจุดเริ่มต้นของสงครามเย็นในยุโรป

คำสำคัญ : การปฏิวัติเดือนตุลาคม, ลัทธิคอมมิวนิสต์, สงครามเย็น

Abstract

The October Revolution of 1917, known as the Great October Socialist Revolution was a part of the Russian Revolution of 1917. It overthrew the Russian provisional government and gave power to the Petrograd Soviets dominated by the Bolsheviks. The Bolsheviks came to power and established the world's first communist state – the Soviet Union. Bolshevik Communism presented a grave threat to Europe and Vladimir Lenin, the leader of the Bolsheviks, tried to encourage world revolution and communism. In an attempt to reverse the gains of the revolution, the Western powers and the United States attacked and occupied part of the Soviet Union for over two years before finally withdrawing. In the late 1920s the European powers recognized the Soviet Union and it became a part of Europe. However, the October Revolution inspired the communist movements and revolutions across the world and it was the beginning of the Cold War in Europe.

Keywords : October Revolution, Communism, Cold War

บทนำ

การปฏิวัติเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๑๗ เป็นการยึดอำนาจทางการเมืองของพรรคบอลเชวิค (Bolsheviks) ในรัสเซียซึ่งมีวลาดีมีร์ เลนิน (Vladimir Lenin) และเลออน ตรอตสกี (Leon Trotsky) เป็นผู้นำ รัฐบาลเฉพาะกาลซึ่งปกครองประเทศภายหลังการปฏิวัติเดือนกุมภาพันธ์ (February Revolution) ค.ศ. ๑๙๑๗ ถูกโค่นอำนาจและอะเล็กซานเดอร์ เคเรนสกี (Alexander Kerensky) นายกรัฐมนตรีรัฐบาลเฉพาะกาลสามารถหลบหนีออกนอกประเทศได้ เคเรนสกีพยายามรวบรวมกำลังทั้งภายในและนอกประเทศที่เรียกกันว่า กองกำลังฝ่ายรัสเซียขาว (White Russia) เพื่อโค่นล้มรัฐบาลโซเวียตที่จัดตั้งขึ้นซึ่งนำไปสู่การเกิดสงครามกลางเมืองรัสเซีย (Russian Civil War) ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๑๘-๑๙๒๑ แต่ความพยายามดังกล่าวก็ประสบกับความล้มเหลว การปฏิวัติเดือนตุลาคมมีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการในเวลาต่อมาว่า “การปฏิวัติสังคมนิยมเดือนตุลาคมอันยิ่งใหญ่” (Great October Socialist Revolution) ผลสำคัญของการปฏิวัติครั้งนี้คือรัสเซียสามารถถอนตัวออกจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ ได้สำเร็จด้วยการทำสนธิสัญญาเบรส-ลิตอฟสค์ (Treaty of Brest-Litvosk) กับเยอรมนีในต้น ค.ศ. ๑๙๑๘ และเปลี่ยนการปกครองประเทศเป็นระบอบสังคมนิยมเป็นประเทศแรกของโลก พรรคบอลเชวิคซึ่งเปลี่ยนชื่อเป็นพรรค

ภาพวาดของ P. Sokolov-Skalya การบุกโจมตีพระราชวังฤดูหนาวในการปฏิวัติเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๑๗

คอมมิวนิสต์รัสเซีย (บอลเชวิค) (The Russian Communist Party (Bolshevik)) กลายเป็นพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวที่มีอำนาจเด็ดขาดพยายามสร้างสังคมใหม่ที่ปราศจากชนชั้นตามอุดมการณ์ของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) นักสังคมนิยมชาวเยอรมันที่เรื่องนามตลอดจนสร้างวัฒนธรรมใหม่ของมวลชนผู้ใช้แรงงาน

การปฏิวัติเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๑๗ ซึ่งเกิดขึ้นในวันที่ ๒๕ ตุลาคม (๗ พฤศจิกายน ตามปฏิทินตะวันตก) และเป็นเหตุการณ์ส่วนหนึ่งของการปฏิวัติรัสเซีย ค.ศ. ๑๙๑๗ ส่งผลสำคัญต่อยุโรปตลอดช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เพราะนำไปสู่การพยายามที่จะขยายการปฏิวัติตามแบบการปฏิวัติรัสเซียให้แพร่หลายไปยังประเทศต่าง ๆ อย่างรวดเร็วโดยเฉพาะประเทศที่พัฒนาแล้วทางด้านอุตสาหกรรม รวมทั้งการมุ่งใช้ลัทธิสากลนิยมของชนชั้นกรรมาชีพ (Proletariat Internationalism) เป็นเครื่องมือเพื่อส่งเสริมการก่อการปฏิวัติขึ้นในประเทศต่าง ๆ ในยุโรป อุดมการณ์คอมมิวนิสต์เริ่มทำลายและคุกคามอุดมการณ์ประชาธิปไตยอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทั้งกลายเป็นพื้นฐานของปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองในสงครามเย็น (Cold War ค.ศ. ๑๙๔๕-๑๙๙๑) การปฏิวัติเดือนตุลาคมในรัสเซียจึงเป็นช่วงหักเหและการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์รัสเซียและยุโรป ทั้งเป็นเหตุการณ์สำคัญที่เปลี่ยนโฉมหน้าของประวัติศาสตร์โลกด้วย

มูลเหตุของการปฏิวัติ

การปฏิวัติรัสเซีย ค.ศ. ๑๙๑๗ เป็นผลสืบเนื่องจากความยึดเยื้อของสงครามโลกครั้งที่ ๑ (ค.ศ. ๑๙๑๔-๑๙๑๘) รัสเซียเข้าสู่สงครามกับประเทศฝ่ายมหาอำนาจกลาง (Central Powers) ซึ่งประกอบด้วยเยอรมนี ออสเตรีย-ฮังการี อิตาลี และตุรกี เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๑๔ โดยเป็นพันธมิตรของอังกฤษและฝรั่งเศส แม้รัสเซียจะมีกองทัพใหญ่ที่สุดประกอบด้วยกองพลทหารราบ ๑๔ กองพล แต่ปัญหาความกว้างใหญ่ของประเทศและเส้นทางคมนาคมที่ไม่ดีพอก็ทำให้การระดมพลไม่ฉับไวและการล่าเหยียดขนส่งหน่วยสำรองและเสบียงอาหารจากแนวรบหนึ่งไปยังอีกแนวรบหนึ่งล่าช้า กองทัพรัสเซียที่ดูเข้มแข็ง ในเวลาต่อมาจึงกลับเป็นกองกำลังที่อ่อนแอของฝ่ายสัมพันธมิตร รัสเซียมีชัยชนะในช่วงแรก ๆ ของสงครามแต่แต่หลังฤดูใบไม้ผลิ ค.ศ. ๑๙๑๕ รัสเซียก็เริ่มพ่ายแพ้ในแนวรบด้านตะวันออกอย่างต่อเนื่องเพราะเยอรมนีทุ่มกำลังรบและนำไปเป็นใหญ่ ๗๐๐

กระบอกมาใช้ ทั้งมีการปรับเปลี่ยนผู้บัญชาการกองทัพของฝ่ายมหาอำนาจกลางให้เหมาะสมกับสถานการณ์รบจนกองทัพรัสเซียต้องล่าถอย ความท้อแท้และสิ้นหวังเริ่มก่อตัวขึ้นในหมู่ทหารกองทัพรัสเซีย ท้ายที่สุดฝ่ายมหาอำนาจกลางก็ตระหนักว่ารัสเซียไม่ใช่ศัตรูที่น่าเกรงขามอีกต่อไป

สงครามและความพ่ายแพ้ในการรบอย่างต่อเนื่องส่งผลกระทบต่อสภาวะเศรษฐกิจและสังคมภายในประเทศด้วย เกิดสภาวะเงินเฟ้อ ราคาอาหารและสินค้าถีบตัวสูงขึ้นและจำนวนคนว่างงานก็เพิ่มสูงขึ้นทุกขณะ กระแสการต่อต้านรัฐบาลและสงครามที่ก่อตัวขึ้นได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น สภาดูมา (Duma) ซึ่งในระยะแรกสนับสนุนรัฐบาลในการทำสงครามก็เริ่มเรียกร้องให้มีการทบทวนนโยบายสงคราม แต่ซาร์นิโคลัสที่ ๒ ทรงปฏิเสธและเสด็จไปบัญชาการรบด้วยพระองค์เองในกลางเดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๙๑๕ ทรงโปรดให้ซาร์นาอะเล็กซานดราบริหารราชการแผ่นดินแทนพระองค์ ซาร์นาทรงเชื่อคำแนะนำของนักบวชรัสเซีย (Rasputin) ในการแต่งตั้งผู้ใกล้ชิดเขาให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ทั้งที่บรรดาบุคคลเหล่านั้นไร้ประสบการณ์และความสามารถ งานราชการแผ่นดินจึงอยู่ในสภาวะชะงักงันและเสียหาย จนสมาชิกสภาดูมาหันมาเคลื่อนไหวต่อต้านซาร์และเรียกร้องให้พระองค์ปฏิรูปการเมือง แต่ซาร์นิโคลัสที่ ๒ กลับทรงปฏิเสธข้อเรียกร้อง ขณะเดียวกัน กลุ่มการเมืองฝ่ายซ้ายก็เคลื่อนไหวโจมตีซาร์และรัฐบาลอย่างหนัก ทั้งยังปลุกระดมในมโนภาพให้ประชาชนเห็นว่าการปฏิวัติเป็นวิธีเดียวเท่านั้นที่จะทำให้ประเทศหลุดพ้นจากบ่วงของสงครามจักรวรรดินิยมได้*

ความปราชัยของกองทัพรัสเซียในปลาย ค.ศ. ๑๙๑๖ และปัญหาการขาดแคลนอาหารและเชื้อเพลิงระหว่างฤดูหนาว ค.ศ. ๑๙๑๖-๑๙๑๗ ทำให้การต่อต้านสงครามทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนรุนแรงมากขึ้นและทหารจำนวนมากเริ่มหนีทัพ การต่อต้านสงครามแสดงออกในรูปของการจัดชุมนุมเดินขบวนและการก่อจลาจลตามเมืองต่าง ๆ ในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๑๗ กรรมกรกว่า ๑๕๒,๐๐๐ คนจากโรงงาน ๑๓๒ แห่งในกรุงเปโตรกราด (Petrograd) ก็จัดชุมนุมเดินขบวนในวาระครบรอบเหตุการณ์วันอาทิตย์นองเลือด (Bloody Sunday ค.ศ. ๑๙๐๕) และตามด้วยกรรมกรในนครมอสโกก็นัดหยุดงานเดินขบวน ในเวลาอันสั้น การชุมนุมเดินขบวนก็ขยายตัวไปตามเมืองต่าง ๆ ฝ่ายปฏิวัติจึงเห็นเป็นโอกาสปลุกระดมทางการเมืองอย่างต่อเนื่องจนนำไปสู่การเกิดการปฏิวัติเดือนกุมภาพันธ์ (February Revolution) ค.ศ. ๑๙๑๗ ในที่สุด

การปฏิวัติเดือนกุมภาพันธ์

การปฏิวัติเดือนกุมภาพันธ์ที่เกิดขึ้นในกรุงเปโตรกราด ระหว่างวันที่ ๒๓-๒๗ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๑๗ (ตรงกับวันที่ ๘-๑๒ มีนาคมตามปฏิทินสากล) เป็นการปฏิวัติของประชาชนรัสเซียเพื่อต่อต้านรัฐบาลและสงครามโลกครั้งที่ ๑ และเป็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งสำคัญของกรรมกร ทหารและประชาชนที่ผนึกกำลังร่วมกันในการก่อการปฏิวัติ การปฏิวัติเริ่มจากการนัดหยุดงานและชุมนุมใหญ่ของกรรมกรโรงงานพุติลอฟ (Putilov) ซึ่งไม่เพียงเป็นโรงงานที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศเท่านั้นแต่ยังได้ชื่อว่าเป็นโรงงานที่มีกรรมกรหัวรุนแรงและมีแนวความคิดทางการเมืองสูงเป็นจำนวนมากที่สุดด้วย และตามด้วยการเดินขบวนของกรรมกรหญิงโรงงานทอผ้าเขตวีบอร์ก (Vyborg) ในวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ (๘ มีนาคม) ซึ่งเป็นวันสตรีสากล เหล่ากรรมกรหญิงเดินขบวนเฉลิมฉลองวันสตรีสากลและต่อต้านความอดอยากขาดแคลนอาหารรวมทั้งเรียกร้องให้ยุติสงคราม พวกเขาเรียกร้องให้กรรมกรโรงงานต่าง ๆ ออกมาเคลื่อนไหวสนับสนุนซึ่งทำให้กรรมกรโรงงานเหล็กกล้าจำนวนกว่า ๗๘,๐๐๐ คนจาก ๕๐ โรงงานที่ตั้งอยู่ในละแวกใกล้เคียงนัดหยุดงานเพื่อหนุนช่วย และนำไปสู่การนัดหยุดงานใหญ่ทั่วไประหว่างวันที่ ๒๔-๒๕ กุมภาพันธ์

ในวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ มีการชุมนุมนัดหยุดงานทั่วไปทางการเมืองทั่วกรุงเปโตรกราด กรรมกรและประชาชนที่เข้าร่วมมีมากกว่า ๒๐๐,๐๐๐ คนซึ่งนับเป็นจำนวนมากกว่าเมื่อครั้งนัดหยุดงานในการปฏิวัติ ค.ศ. ๑๙๐๕ รัฐบาลใช้กองกำลังเพื่อแยกสลายการชุมนุมแต่การใช้กำลังกลับทำให้สถานการณ์บานปลายและเลวร้ายลงอีก มวลชนและคนงานต่างโกรธแค้นและหนุนเนื่องเข้าร่วมสมทบการประท้วงมากขึ้นทั้งชุดอาวุธยุทโธปกรณ์ “ซาร์จิงพินาศ” “สงครามจิงพินาศ” และ “ขนมปัง” ในคืนวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ รัฐบาลประกาศภาวะฉุกเฉินและในวันเดียวกันนั้นซาร์นิโคลัสที่ ๒ ทรงมีพระราชบัญญัติทางโทรเลขสั่งกองทหารหน่วยต่าง ๆ ที่ประจำการในกรุงเปโตรกราดให้หยุดยิงการก่อจลาจลและความวุ่นวายที่เกิดขึ้นอย่างเด็ดขาดและโดยเร็ว คำสั่งดังกล่าวได้นำไปสู่การต่อสู้ปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่างตำรวจกับประชาชน

ระหว่างวันที่ ๒๖-๒๗ กุมภาพันธ์ การระดมยิงและการปะทะกันด้วยกำลังขยายตัวกว้างมากขึ้นและสมาชิกพรรคบอลเชวิคจำนวนหนึ่งถูกจับกุมกวาดล้าง ศูนย์กลางพรรคบอลเชวิคจึงออกแถลงการณ์เรียกร้องให้มวลชนและคนงานจับอาวุธขึ้นสู้

ทหารและมวลชนที่สนับสนุนการปฏิวัติเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๑๗ เดินขบวนชูคำขวัญ
“เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ” ในกรุงเปโตรกราด

เพื่อคัดค้านระบอบซาร์และเรียกร้องให้สถาปนารัฐบาลปฏิวัติเฉพาะกาลขึ้น ในวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ กรมทหารที่ประจำอยู่ในกรุงเปโตรกราดก็เริ่มก่อกบฏด้วยการปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามคำสั่งยิงใส่มวลชน ทหารหน่วยต่าง ๆ เริ่มทยอยวางอาวุธและหันมาร่วมสนับสนุนมวลชนทั้งปละยอมให้ฝ่ายตำรวจต่อสู้ตามลำพัง การขัดขืนคำสั่งของทหารซึ่งรวมถึงกองทหารคอซแซค (Cossacks) ซึ่งได้ชื่อว่าจะรักภักดีต่อซาร์มากที่สุดจึงเป็นการกำหนดชะตากรรมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และมีส่วนทำให้การปฏิวัติเดือนกุมภาพันธ์มีชัยชนะในเวลาต่อมา ทหารและคนงานบุกเข้ายึดสถานีรถไฟ คลังอาวุธ และจุดยุทธศาสตร์สำคัญ ๆ ในกรุงเปโตรกราดรวมทั้งปลดปล่อยนักโทษการเมืองจากคุก ในคืนวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ กรุงเปโตรกราดก็ตกอยู่ใต้การควบคุมของฝ่ายปฏิวัติและมีการจัดตั้งสภาโซเวียตเปโตรกราดแห่งผู้แทนคนงานและทหาร (Petrograd Soviet of Worker's and Soldiers' Deputies) ขึ้น

สภาดูมพยายามหาทางแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมืองให้ดีขึ้น แต่ซาร์นิโคลัสที่ ๒ ทรงมีคำสั่งให้ปิดสมัชชาการประชุมสภาโดยให้เลื่อนออกไปประชุมในเดือนเมษายน แต่ประธานสภาดูมาและสมาชิกสภาในกลุ่มก้าวหน้า (Progressive Bloc) มีมติเป็นเอกฉันท์

ให้เพิกเฉยคำสั่งของซาร์และคงให้มีการประชุมสภาอย่างไม่เป็นทางการต่อไป มีการจัดตั้งคณะกรรมการชั่วคราวแห่งสภาดูมาขึ้นเพื่อทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ เพื่อรักษาความสงบและความเป็นระเบียบของบ้านเมือง คณะกรรมการชั่วคราวแห่งสภาดูมาและสภาโซเวียตเปโตรกราดจึงก้าวขึ้นมามีบทบาทแทนรัฐบาลในควบคุมสภาพการณ์ทางการเมืองและสังคม^๓ สมาชิกสภาดูมาซึ่งยังคงภักดีต่อราชวงศ์ได้โทรเลขถึงซาร์นิโคลัสที่ 2 ทูลขอให้พระองค์ทรงจัดตั้งรัฐบาลขึ้นใหม่และเปลี่ยนแปลงนโยบายการบริหารประเทศ แต่พระองค์ไม่สนพระทัยเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องไร้สาระ และทรงมีคำสั่งปลดนายพลบาคาโลฟ (Khabalov) ซึ่งล้มเหลวในการปราบปรามการจลาจลในกรุงเปโตรกราด พระองค์ทรงแต่งตั้งนายพลนิโคลัย อิวานอฟ (Nikolai Ivanov) ให้มีอำนาจเด็ดขาดในการปราบปรามและโปรดให้ถอนกำลังบางส่วนจากแนวหน้าไปสมทบช่วย แต่นายพลอิวานอฟไม่สามารถดำเนินการได้เพราะทหารส่วนใหญ่สนับสนุนประชาชน การต่อต้านของซาร์นิโคลัสที่ ๒ จึงทำให้คณะกรรมการชั่วคราวแห่งสภาดูมาและสภาโซเวียตเปโตรกราดตัดสินใจประกาศการสิ้นสุดอำนาจของรัฐบาลซาร์เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๑๗

ต่อมา นายพลมิฮาอิล อะเล็กเซเยฟ (Mikhail Alekseyev) ซึ่งเป็นนายทหารที่ซาร์นิโคลัสที่ ๒ ใ้วางพระทัยได้รับมอบหน้าที่จากสภาดูมาให้กราบทูลซาร์ถึงสถานการณ์ทางการเมืองและสังคมที่เกิดขึ้น เขาเสนอแนะให้พระองค์สละราชย์เพื่อยุติการจลาจลไม่ให้ขยายตัวและเพื่อทำให้กองทัพไม่แตกแยกทั้งจะถูกนำรัสเซียจากความพ่ายแพ้ในสงครามที่กำลังดำเนินอยู่ เมื่อซาร์นิโคลัสที่ ๒ ทรงทราบความเห็นจากฝ่ายกองทัพว่า การสละราชย์เป็นวิธีเดียวที่จะช่วยกอบกู้ประเทศได้ พระองค์จึงทรงตัดสินใจสละราชบัลลังก์ให้แก่ซาเววิช อะเล็กเซย์ (Tsarevich Alexei) พระราชโอรสเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม แต่ในเย็นวันเดียวกันนั้นก็ทรงเปลี่ยนพระทัยและแก้ไขคำสั่งโดยประกาศมอบราชบัลลังก์ให้พระอนุชาแกรนด์ดยุกไมเคิล อะเล็กซานโดรวิช (Grand Duke Michael Alexandrovich) แทนเนื่องจากทรงทราบเสียว่ารัฐบาลเฉพาะกาลจะไม่อนุญาตให้พระองค์ดูแลพระราชโอรสอีกต่อไป และในกรณีที่พระองค์และพระราชวงศ์เสด็จไปประทับต่างประเทศ ซาเววิช อะเล็กเซย์ต้องประทับอยู่แต่ในรัสเซียเท่านั้น อย่างไรก็ตาม แกรนด์ดยุกไมเคิลทรงปฏิเสธราชบัลลังก์ เนื่องจากการมอบอำนาจไม่ผ่านความเห็นชอบของสภาร่างรัฐธรรมนูญ และมอบอำนาจการปกครองให้แก่เจ้าชายเกรกอรี ลวอฟ (Gregory Lvov) นายกรัฐมนตรีรัฐบาล

เฉพาะกาลแทน^๕ การปฏิเสศที่จะสืบราชสมบัติของแกรนด์ดยุกไมเคิลจึงทำให้ราชวงศ์โรมานอฟซึ่งปกครองรัสเซียกว่า ๓๐๐ ปีถึงกาลอวสานลง รัฐบาลเฉพาะกาลที่จัดตั้งขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับสภาโซเวียตจึงกลายเป็นรัฐบาลที่ชอบธรรมโดยปริยาย ชาร์นิโคลัสที่ ๒ และพระราชวงศ์ในเวลาต่อมาทรงถูกจับและกักบริเวณที่พระราชวังอะเล็กซานเดอร์ที่ซาร์สโกเอเซโล (Tsarskoe Selo) ซึ่งอยู่ห่างจากกรุงเปโตรกราดประมาณ ๒๗ กิโลเมตร

การปฏิวัติเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1917 ซึ่งเกิดขึ้นอย่างฉับพลันโดยได้มีการวางแผนและเตรียมการกันมาก่อนสิ้นสุดลงด้วยชัยชนะของประชาชนและนับเป็นการปฏิวัติที่นองเลือดน้อยมากเพราะจำนวนผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตที่เป็นพลเรือนมีเพียง ๕๘๗ คน ทหาร ๖๕๕ คน และตำรวจ ๗๓ คน ชั่วชัยชนะของการปฏิวัติในกรุงเปโตรกราดที่แพร่สะพัดไปทั่วประเทศทำให้เกิดการเคลื่อนไหวปฏิวัติที่นครมอสโก ครอนสต์ดัทท์ (Kronstadt) และเมืองอื่น ๆ และต่างมีชัยชนะทั้งทำให้นักปฏิวัติรัสเซียที่ลี้ภัยนอกประเทศเร่งรีบกลับสู่ปิตุภูมิเพื่อเตรียมเข้าร่วมในการเคลื่อนไหวปฏิวัติครั้งใหม่ รัสเซียจึงก้าวสู่การเปลี่ยนผ่านทางการเมืองครั้งใหม่เป็นสมัยการปกครองแบบทวิอำนาจ (dual power) ระหว่างรัฐบาลเฉพาะกาลกับสภาโซเวียตหรือสภาพรรคที่อำนาจรัฐ ๒ ฝ่ายดำรงอยู่คู่กันจนถึงเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๑๗

หลังการปฏิวัติเดือนกุมภาพันธ์ องค์การพรรคบอลเชวิคซึ่งเคยเคลื่อนไหวอย่างลับ ๆ ก็ก้าวออกจากสภาวะใต้ดินเริ่มดำเนินการเคลื่อนไหวทางการเมืองและการจัดตั้งอย่างเปิดเผย สมาชิกบอลเชวิคจำนวนหนึ่งเคลื่อนไหวต่อต้านสงครามและเรียกร้องสันติภาพบนเงื่อนไข “ปราศจากการผนวกดินแดนและค่าปฏิกรรมสงคราม” สภาโซเวียตแม้จะตระหนักว่าประชาชนเบื่อหน่ายในสงครามแต่ก็ไม่กล้าเสี่ยงที่จะกำหนดนโยบายสันติภาพเพราะเกรงว่าการถอนตัวออกจากสงครามจะ

ชาวหน้าหนึ่งว่าด้วยการปฏิวัติรัสเซียในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๑๗ เป็นที่สนใจของประชาชนทั่วไป

เป็นความพ่ายแพ้ของรัสเซียที่มีผลกระทบต่อสภาวการณ์ทางการเมือง พรรคเมนเชวิค (Menshevik) และพรรคสังคมนิยมปฏิวัติ (Socialist Revolutionaries Party-SRs) ซึ่งคุมเสียงข้างมากในสภาโซเวียตจึงสนับสนุนรัฐบาลเฉพาะกาลในนโยบายการดำเนินสงครามต่อไปแต่ไม่ใช่เพื่อรุกรานหากเป็นความจำเป็นเพื่อพิทักษ์ปฏิวัติ ประเทศสัมพันธมิตรก็สนับสนุนรัฐบาลเฉพาะกาลในการทำสงครามต่อไปเพราะจะทำให้เยอรมนียังคงติดพันในแนวรบด้านตะวันออก สหรัฐอเมริกาจึงเป็นประเทศแรกที่ประกาศรับรองสถานภาพของรัฐบาลเฉพาะกาลเมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๑๗ อังกฤษ ฝรั่งเศส และอิตาลีก็ร่วมประกาศรับรองในเวลาต่อมาด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อเยอรมนีในเวลาต่อมาได้จัดขบวนรถไฟตู้ปิด (sealed train) ให้เลนินและแกนนำของบอลเชวิคอีก ๑๔ คน เดินทางกลับรัสเซียโดยใช้เส้นทางผ่านเยอรมนีและฟินแลนด์ เยอรมนีคาดหวังว่าการกลับเข้าประเทศของเลนินจะช่วยทำให้สถานการณ์ภายในรัสเซียเลวร้ายมากขึ้นซึ่งจะส่งผลดีต่อการรุกรานของเยอรมนี เลนินและเหล่าสหายมาถึงสถานีรถไฟฟินแลนด์ ณ กรุงเปโตรกราดในตอนค่ำของวันที่ ๓ เมษายน และพวกเขาได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นจากสภาโซเวียตและกลุ่มการเมืองฝ่ายซ้ายอื่นๆ ในวันที่สองหลังจากกลับถึงประเทศเลนินเสนอรายงานซึ่งเรียกกันว่า “นิพนธ์เดือนเมษายน” (April Thesis) ว่าด้วยการก้าวจากการปฏิวัติประชาธิปไตยชนชั้นนายทุน สู่การปฏิวัติสังคมนิยม* เลนินชูคำขวัญว่า “สันติภาพ ที่ดิน และขนมปัง” ซึ่งสอดคล้องกับอารมณ์และความต้องการของประชาชน พรรคบอลเชวิคก็เริ่มเป็นที่ยอมรับกันมากขึ้น ต่อมาที่ประชุมใหญ่พรรคบอลเชวิคซึ่งจัดประชุมขึ้นในกลางเดือนเมษายนก็มีมติเห็นชอบกับนิพนธ์เดือนเมษายนและให้องค์กรพรรคทุกระดับนำแนวนโยบายไปปฏิบัติ

ความขัดแย้งทางการเมือง

ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๙๑๗ เป็นช่วงเวลาที่รัฐบาลเฉพาะกาลกับสภาโซเวียตพยายามแย่งชิงอำนาจในทางการเมือง และรัฐบาลเฉพาะกาลซึ่งมีอะเล็กซานเดอร์ เคเรนสกีเป็นผู้นำเป็นฝ่ายมีชัยชนะ แต่เมื่อเกิดกบฏคอร์นีลอฟหรือเหตุการณ์เรื่องคอร์นีลอฟ (Kornilov Affair) ในเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๙๑๗ ซึ่งรัฐบาลเฉพาะกาลล้มเหลวที่จะปราบปรามได้เปิดทางให้พรรคบอลเชวิคมีบทบาทมากขึ้นเพราะ

ในช่วงการเกิดกบฏ พรรคบอลเชวิคและสภาโซเวียตสามารถปลุกระดมมวลชนและทหารให้จับอาวุธต่อต้านกองกำลังของนายพลลาฟร์ คอรันิลอฟ (Lavr Kornilov) ที่เคลื่อนกำลังบุกเข้ายึดครองกรุงเปโตรกราด ตลอดจนจัดตั้งแนวรบปิดกั้นเส้นทางคมนาคมและการติดต่อสื่อสารต่าง ๆ ที่พวกกบฏจะใช้ นักปลุกระดมบอลเชวิคจำนวนหนึ่งยังโน้มน้าวให้กองกำลังต่าง ๆ ของคอรันิลอฟวางอาวุธ และเข้าร่วมสนับสนุนประชาชนจนท้ายที่สุดฝ่ายกบฏยอมจำนนโดยปราศจากการสูญเสียเลือดเนื้อ หลังเหตุการณ์เรื่องคอรันิลอฟ พรรคบอลเชวิคจึงมีบทบาทและอิทธิพลมากขึ้นในสภาโซเวียตตามเมืองต่าง ๆ และเริ่มเคลื่อนไหวโค่นล้มรัฐบาลเฉพาะกาล และเรียกร้องการคืนอำนาจรัฐทั้งหมดให้แก่สภาโซเวียต แม้รัฐบาลเฉพาะกาลจะปรับคณะรัฐมนตรีและยังคงรักษาอำนาจทางการเมืองไว้ได้ แต่ปัญหาหนี้สินจากการดำเนินนโยบายสงคราม ภาวะเงินเฟ้อรุนแรงและสภาพการณ์ทางสังคมและเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ลงทุกขณะก็ทำให้การต่อต้านรัฐบาลเริ่มเกิดขึ้นและขยายตัวอย่างรวดเร็วไปทั่วประเทศ

ในช่วงที่กระแสการต่อต้านรัฐบาลเฉพาะกาลกำลังก่อตัวขึ้นและขยายตัวในวงกว้าง สภาโซเวียตก็เริ่มเคลื่อนไหวเตรียมยึดอำนาจ ตรอดสกีซึ่งดำรงตำแหน่งประธานสภาโซเวียตเปโตรกราดดำเนินนโยบายให้สภาโซเวียตเป็นองค์การนำในการเข้าควบคุมสภาโซเวียตท้องถิ่นทั่วประเทศให้กลายเป็นองค์การพรรคและเรียกร้องให้อำนาจของรัฐบาลแก่สภาโซเวียต ในขณะที่เดียวกันเลนินซึ่งถูกกล่าวหาว่าร่วมมือกับเยอรมนีเพื่อโค่นรัฐบาลและลี้ภัยไปพักที่ฟินแลนด์ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๑๗ ก็ส่งสารถึงคณะกรรมการกลางบอลเชวิคในหัวข้อ “The Bolsheviks Must Take Power” และ “The Crisis Has Ripened” เรียกร้องให้โค่นอำนาจรัฐบาลเฉพาะกาล โดยชี้ให้เห็นว่าเงื่อนไขทางการเมืองสุกงอมแล้วและโอกาสที่การลุกฮือยึดอำนาจจะประสบความสำเร็จเป็นไปได้สูง แต่คณะกรรมการกลางพรรคก็ไม่เห็นด้วยกับข้อเรียกร้องของเลนินและต้องการให้เลนินเดินทางกลับมากรุงเปโตรกราดเพื่อหาข้อสรุปเรื่องการยึดอำนาจ^๑

รัฐบาลเฉพาะกาลพยายามสร้างความเชื่อมั่นทางการเมืองด้วยการจัดประชุมประชาธิปไตย (Democratic Conference) ขึ้นที่กรุงเปโตรกราดในกลางเดือนกันยายนเพื่อผนึกกำลังกลุ่มเสรีนิยมให้สนับสนุนรัฐบาล ผลสำคัญของการประชุมครั้งนี้คือการที่จะต้องเตรียมจัดตั้งรัฐสภา (Pre-Parliament) ไว้ก่อนเพื่อเตรียมการเลือกตั้งซึ่งกำหนดเป็นวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน และการเปิดประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญในวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน

ศูนย์กลางบอลเชวิคมีมติให้คว่ำบาตรรัฐสภาที่เตรียมไว้และให้สมาชิกที่สนับสนุนรัฐสภาถอนตัวออกด้วยเหตุผลว่ารัฐบาลมีเป้าหมายจะใช้รัฐสภาเป็นเครื่องมือขัดขวางการปฏิบัติ โดยเน้นน้ำหนักให้ฝ่ายต่าง ๆ สนับสนุนระบอบรัฐสภาของชนชั้นนายทุน บอลเชวิคยังเคลื่อนไหวด้วยการให้เปิดประชุมใหญ่สภาโซเวียตที่วรัลเซียสมัยที่ 2 (The Second All-Russian Congress of Soviets) ขึ้น แม้พรรคสังคมนิยมอื่น ๆ รวมทั้งสภาโซเวียตท้องถิ่นและหน่วยทหารของสภาโซเวียตจะไม่เห็นด้วยกับการเปิดประชุมใหญ่ดังกล่าวเพราะเห็นว่าเงื่อนไขเวลายังไม่เหมาะสมและจะเป็นการทอนอำนาจของสภาร่างรัฐธรรมนูญ แต่สภาโซเวียตเปโตรกราดและโซเวียตมอสโกซึ่งบอลเชวิคกุมเสียงส่วนใหญ่ไว้ได้ก็สามารถกดดันให้มีการจัดประชุมใหญ่สภาโซเวียตที่วรัลเซียสมัยที่ ๒ ขึ้นได้สำเร็จโดยกำหนดเปิดประชุมในวันที่ ๒๐ ตุลาคม และกำหนดวัตถุประสงค์ไว้คือการจะร่างข้อกฎหมายเพื่อเสนอให้สภาร่างรัฐธรรมนูญพิจารณาเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมาก็มีมติให้เลื่อนกำหนดวันประชุมใหญ่ออกไปอีก ๕ วันเป็นวันที่ ๒๕ ตุลาคมเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้แทนสภาโซเวียตจากหัวเมืองมีเวลาเตรียมตัวและเดินทางมากรุงเปโตรกราดได้ทันเวลา

การปฏิวัติเดือนตุลาคม

ในต้นเดือนตุลาคม รัสเซียถอนกำลังออกจากเมืองเวเวล (Revel) ซึ่งเป็นหน้าด่านอันแข็งแกร่งสุดท้ายที่กั้นขวางระหว่างกรุงเปโตรกราดกับกองกำลังของเยอรมนี การถอนกำลังดังกล่าวสร้างความหวาดวิตกขึ้นทั่วไปเพราะหากเยอรมนีรุกคืบหน้า กรุงเปโตรกราดจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของสมรภูมิมรบ เคเรนสกีจึงตัดสินใจย้ายรัฐบาลไปที่นครมอสโก ตระตศกัโจอมตีร์รัฐบาลเฉพาะกาลอย่างรุนแรงที่จะสละนครแห่งการปฏิวัติให้แก่เยอรมนี เขาปลุกระดมและโน้มน้าวกองกำลังทหารในเปโตรกราดให้ต่อสู้ป้องกันกรุงเปโตรกราดและให้จัดตั้งคณะกรรมการปฏิวัติทหาร (Military Revolutionary Committee) ขึ้นเพื่อประสานงานกับกองกำลังทหารหน่วยต่าง ๆ ในการป้องกันกรุงเปโตรกราดจากการโจมตีทั้งของเยอรมนีและฝ่ายต่อต้านการปฏิวัติ ขณะเดียวกันเขาให้ติดอาวุธแก่กองทหารเรดการ์ดของสภาโซเวียตด้วย กองทหารดังกล่าวในช่วงกบฏคอร์นีลอฟได้รับอาวุธและกระสุนจากรัฐบาลแต่ภายหลังการกบฏสิ้นสุดลงไม่ได้ส่งกระสุนและอาวุธส่วนใหญ่คืนแก่รัฐบาล การจัดตั้งคณะกรรมการปฏิวัติทหารเพื่อให้ประสานงานและควบคุม

กองกำลังหน่วยต่าง ๆ ในกรุงเปโตรกราดจึงเป็นการเปิดโอกาสให้ฝ่ายบอลเชวิคตระเตรียมกำลังลุกขึ้นสู้ได้สะดวกขึ้น

ระหว่างวันที่ ๓-๑๐ ตุลาคมซึ่งไม่ทราบวันที่ชัดเจนนั้น เลนินได้แอบกลับจากฟินแลนด์มาถึงกรุงเปโตรกราดอย่างลับ ๆ และพักผ่อนในย่านคนงานเขตว็ิบอร์ก เขายื่นกรานให้มีกรลูกฮือด้วยกำลังอาวุธเพื่อยึดอำนาจรัฐก่อนวันเปิดประชุมใหญ่สภาโซเวียตทั่วรัสเซียสมัยที่ ๒ และกำหนดให้คณะกรรมการปฏิวัติทหารเข้ายึดจุดยุทธศาสตร์สำคัญในกรุงเปโตรกราดและประกาศโค่นอำนาจรัฐบาลเฉพาะกาล ในวันที่ ๑๐ ตุลาคม แกนกลางพรรคบอลเชวิครวม ๑๒ คน เปิดประชุมลับครั้งสำคัญเพื่อตัดสินใจเรื่องการยึดอำนาจโดยมีเลนินเข้าร่วมประชุมด้วย เลนินต้องการให้ยึดอำนาจในนามของพรรคบอลเชวิคทันทีแต่ทรอตสกีคัดค้านและเสนอให้ยึดอำนาจในนามของสภาโซเวียตเพราะสภาโซเวียตเป็นศูนย์กลางทางการเมืองที่กรรมกรผูกพันและเรียนรู้เรื่องการปฏิวัติรวมทั้งผู้จักพรรคบอลเชวิคผ่านสภาโซเวียต การยึดอำนาจที่ไม่ได้ทำในนามสภาโซเวียตจะสร้างความสับสน นอกจากนี้บอลเชวิคยังชูคำขวัญ “โค่นอำนาจรัฐทั้งหมดแก่สภาโซเวียต” ด้วย การยึดอำนาจในนามของสภาโซเวียตจะทำให้การปฏิวัติมีความชอบธรรมและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป

ที่ประชุมยังมีความเห็นแตกต่างกันเกี่ยวกับเรื่องกำหนดวันที่จะยึดอำนาจด้วย เลฟ คาเมนอฟ (Lev Kamenev) และกรีกอรี ซีโนเวียฟ (Grigori Zinoviev) แกนนำพรรคบอลเชวิคคัดค้านเรื่องการยึดอำนาจอย่างมากเพราะเห็นว่าช่วงเวลายังไม่เหมาะสมและบอลเชวิคยังไม่เข้มแข็งและมีความพร้อมพอ อย่างไรก็ตาม ที่ประชุมในท้ายที่สุดก็มีความมติให้ยึดอำนาจรัฐด้วยคะแนน ๑๐ : ๒ ส่วนวันยึดอำนาจยังไม่กำหนดแน่ชัด โดยอาจยึดอำนาจหนึ่งวันก่อนการเปิดประชุมใหญ่สภาโซเวียตสมัยที่ ๒ ซึ่งเป็นวันที่ ๒๕ ตุลาคมหรืออาจดำเนินการก่อน ที่ประชุมเห็นชอบให้ถ่ายทอดมติเรื่องการลุกขึ้นสู้ด้วยอาวุธแก่องค์การพรรคในมอสโกและในองค์กรท้องถิ่นทุกระดับทั่วประเทศเพื่อให้ตระเตรียมการและเพื่อประสานงานการเคลื่อนไหวต่อสู้ที่จะเกิดขึ้นให้เป็นเอกภาพ นอกจากนี้ มีการจัดตั้งฝ่ายการเมือง (political bureau) ขึ้นด้วยซึ่งประกอบด้วยสมาชิก ๗ คนที่รวมทั้งเลนิน ทรอตสกี และโจเซฟ สตาลิน (Joseph Stalin) เพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษาชี้แนะแก่องค์การพรรคว่าด้วยปัญหาการต่อสู้และยึดอำนาจ แต่ฝ่ายการเมืองดังกล่าวก็ไม่เคยประชุมกัน^๕

ในวันที่ ๑๖ ตุลาคม คณะกรรมการกลางพรรคบอลเชวิคจัดประชุมร่วมกับผู้แทนสภาโซเวียตเปโตรกราด และผู้แทนคณะกรรมการกลางพรรคแห่งเปโตรกราดรวมทั้งผู้แทนหน่วยทหาร และโรงงานต่าง ๆ ที่ประชุมมีมติยืนยันให้ลุกขึ้นสู้ด้วยอาวุธด้วยคะแนน ๒๐ : ๒ ซีโนเวียฟและคาเมนอฟคัดค้านอีกครั้งหนึ่งด้วยเหตุผลที่ว่ารัฐบาลเฉพาะกาลยังคงมีอำนาจเข้มแข็ง และเสนอให้ยึดอำนาจด้วยแนวทางสันติตามวิถีของระบอบรัฐสภา หากล้มเหลวจึงก่อการปฏิวัติ แต่ตรอตสกีและเลนินกลับเห็นว่าเงื่อนไขของการปฏิบัติตามแผนของพรรคบอลเชวิคสูงเกินไปและกำลังอยู่ในช่วงเวลาที่เหมาะสมที่จะยึดอำนาจ หากไม่ลงมือปฏิบัติการทันที มวลชนซึ่งสนับสนุนการปฏิวัติจะถอนตัวหรือวางเฉยและเปิดโอกาสให้ฝ่ายต่อต้านการปฏิวัติโจมตีฝ่ายปฏิวัติจนพ่ายแพ้ ทั้งรัฐบาลอาจแยกทำสนธิสัญญาสันติภาพกับเยอรมนี รัสเซียก็จะยังคงเป็นประเทศกึ่งจักรวรรดินิยมและกึ่งอาณานิคมทุนนิยมต่อไป ตรอตสกียังเสนอให้ฝ่ายเรดการ์ดทำหน้าที่ปกป้องสภาโซเวียตด้วย

คาเมนอฟต่อต้านแผนการยึดอำนาจด้วยการลาออกจากการเป็นสมาชิกคณะกรรมการกลางพรรค และในวันรุ่งขึ้นทั้งเขาและซีโนเวียฟทำจดหมายเปิดผนึกเปิดเผยมติลับเรื่องการยึดอำนาจเผยแพร่ในหน้าหนังสือพิมพ์ของแมกซิม กอร์กี (Maxim Gorky) นักเขียนเรื่องนาม เลนินไม่พอใจอย่างมากและเรียกร้องให้ขับคนทั้งสองออกจากพรรค แต่คณะกรรมการกลางพรรคไม่ยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของเลนิน อย่างไรก็ตาม การแพร่กระจายเรื่องการเตรียมยึดอำนาจก็ทำให้เกิดความตื่นตัวกันทั่วไปในขบวนการปฏิวัติและทุกคนมักถามกันเองว่าจะสนับสนุนหรือต่อต้านการยึดอำนาจที่จะมีขึ้น

ข่าวที่ว่าบอลเชวิคจะยึดอำนาจทำให้รัฐบาลเฉพาะกาลเริ่มวางแผนมาตรการป้องกันขึ้น ในวันที่ ๑๙ ตุลาคม เคเรนสกีมีคำสั่งให้ถอนกำลังจากแนวหน้ามาป้องกันกรุงเปโตรกราด และเริ่มควบคุมตรวจตราตามท้องถนนอย่างเข้มงวดตลอดจนจัดตั้งศูนย์บัญชาการหน่วยจู่โจมขึ้นตามเขตชุมชน เคเรนสกีเข้าใจว่าเขาสามารถควบคุมสถานการณ์ได้และเชื่อมั่นว่าการยึดอำนาจของบอลเชวิคจะเปิดโอกาสให้เขากวาดล้างฝ่ายบอลเชวิคจนสิ้นซาก ฝ่ายตรงข้ามบอลเชวิคก็มีความคิดเห็นเดียวกับเคเรนสกีและเห็นว่าหากพวกบอลเชวิคถูกกวาดล้างลง บอลเชวิคก็จะหมดบทบาทและอิทธิพลในสภาร่างรัฐธรรมนูญ หลังวันที่ ๒๐ ตุลาคมเป็นต้นมา บรรยากาศความตึงเครียดครอบคลุมกรุงเปโตรกราดและทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ หัวข้อหลักของการสนทนาคือเรื่อง

การบุกโจมตีพระราชวังฤดูหนาวในการปฏิวัติเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๑๗

การลุกฮือที่กำลังจะก่อตัวขึ้น หนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ ก็พยายามคาดการณ์ว่าการปฏิวัติจะเกิดขึ้นในช่วงเวลาใด ในขณะที่สภาโซเวียตเปโตรกราดออกแถลงการณ์ปฏิเสธข่าวเรื่องการยึดอำนาจและกองทหารคอซแซคก็ประกาศจะใช้กำลังปราบปรามฝ่ายกบฏ

ทรอตสกีเตรียมการที่จะรับมือกับการโจมตีของฝ่ายต่อต้านปฏิวัติที่อาจเกิดขึ้นได้ทุกขณะด้วยการสั่งให้จ่ายปืนไรเฟิล ๕,๐๐๐ กระบอกแก่กองกำลังเรดการ์ดบอลเชวิค การติดอาวุธแก่ฝ่ายเรดการ์ดดังกล่าวสร้างความหวาดวิตกในหมู่นักปกครองอย่างมาก ทรอตสกีก็ยังเรียกร้องให้กองทหารเปโตรกราดประสานงานและรับคำสั่งจากคณะกรรมการปฏิวัติทหารแห่งเปโตรกราดตลอดจนจัดประชุมทั่วไปขึ้นโดยเน้นน้ำวและชี้แนะเหล่าทหารให้มีมติเห็นชอบที่จะสนับสนุนสภาโซเวียตและโค่นอำนาจรัฐบาลเฉพาะกาล ในช่วงเวลาเดียวกันสภาโซเวียตก็เปิดประชุมที่วเปโตรกราดเพื่อปลุกระดมมวลชนให้สนับสนุนการดำเนินงานของสภาโซเวียตเพื่อให้ได้มาซึ่งสันติภาพ ที่ดิน และขนมปังรวมทั้งชัยชนะที่สมบูรณ์ของการปฏิวัติ ทรอตสกีเป็นผู้หน้าที่โดดเด่นในการปลุกระดมและจัดตั้งทางความคิดแก่มวลชน

ในวันที่ ๒๔ ตุลาคม (๖ พฤศจิกายน) รัฐบาลเฉพาะกาลเริ่มปฏิบัติการโจมตี

ด้วยการตรวจค้นและเข้ายึดโรงพิมพ์หนังสือพิมพ์ *Rabochy Put* และ *Soldatskaya Pravda* ของบอลเชวิคเพื่อขัดขวางไม่ให้เผยแพร่ข่าวสาร และสั่งให้ยกสะพานที่ทอดข้ามแม่น้ำ เนวาขึ้นเพื่อตัดการคมนาคมระหว่างเขตที่อยู่อาศัยของกรรมกรกับใจกลางเมืองรวมทั้งมีประกาศให้จับกุมแกนนำบอลเชวิคคนสำคัญโดยเฉพาะทรอตสกี แต่ปฏิบัติการของรัฐบาลประสบความสำเร็จล้มเหลวเพราะในช่วงปลายกองกำลังเรดการ์ดบอลเชวิคก็สามารถยึดโรงพิมพ์ กลับคืนมาได้และในเวลาไม่ถึงชั่วโมงหนังสือพิมพ์ *Rabochy Put* ของบอลเชวิคก็พิมพ์เผยแพร่ได้อีกครั้งหนึ่ง ขณะเดียวกันมีการชักสะพานที่ข้ามแม่น้ำเนวาลงและกองกำลัง ที่บุกตรวจค้นย่านเขตคนงานเพื่อจับกุมเลนินก็ถูกต่อต้าน ทหารและกลาสีเรือที่รวมกำลัง ที่สถาบันสมอลนีย์ (Smolny Institute) ซึ่งเดิมเป็นวิทยาลัยสตรีชั้นสูงแต่ใช้เป็นที่ทำการ สภาโซเวียตก็เคลื่อนกำลังเข้ายึดครองจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่าง ๆ ในกรุงเปโตรกราด ในช่วงเย็นก็สามารถยึดที่ทำการโทรเลขกลาง ไปรษณีย์ และโทรศัพท์ได้ตามลำดับ ใน ตอนค่ำของวันที่ ๒๔ ตุลาคม เลนินเขียนจดหมายถึงคณะกรรมการกลางพรรคเรียกร้อง ให้เร่งปฏิบัติการยึดอำนาจอย่างฉับไวและเด็ดขาด ในคืนนั้นกรรมกรกลุ่มแล้วกลุ่มเล่า จากเขตว็อบอร์กพากันมาที่คณะกรรมการประจำเขตเพื่อรับอาวุธและคำสั่ง ตลอดคืนวันที่ ๒๔ ตุลาคม กองกำลังทหารปฏิวัติและกองกำลังเรดการ์ดเคลื่อนกำลังเข้ายึดสถานที่ สำคัญ ๆ และเข้าปิดล้อมพระราชวังฤดูหนาวซึ่งเป็นที่ทำการของรัฐบาลเฉพาะกาล เวลา ประมาณ ๓.๓๐ น. เรือลาดตระเวนออโรรา (Aurora) ซึ่งกลาสีส่วนใหญ่สนับสนุน บอลเชวิคก็แล่นไปเทียบท่าตรงข้ามพระราชวังฤดูหนาว

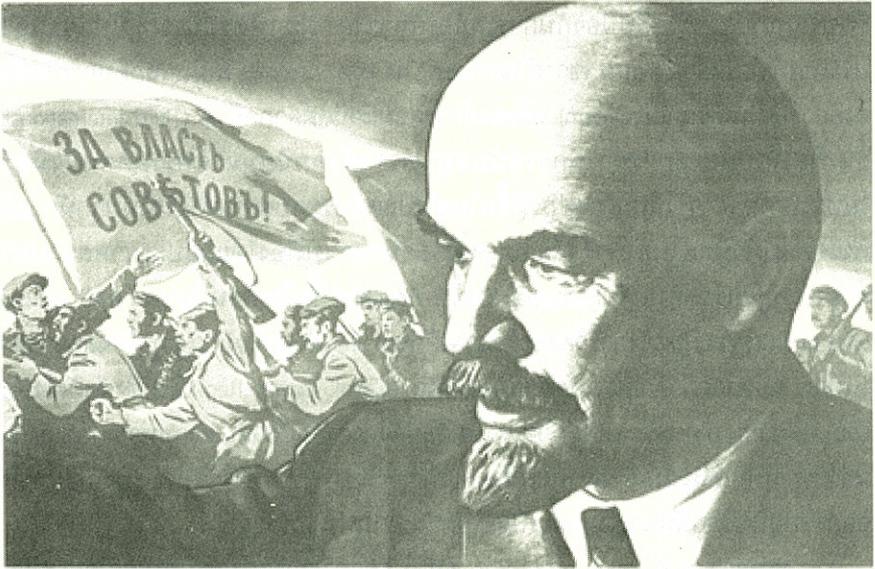
ในเช้าวันที่ ๒๕ ตุลาคม (๗ พฤศจิกายน) กองกำลังฝ่ายปฏิวัติยึดครองกรุง เปโตรกราดไว้ได้เกือบหมดยกเว้นจุดศูนย์กลางเมืองเพียงสองแห่งเท่านั้น รัฐบาลเฉพาะกาล ไม่ได้ดำเนินการใด ๆ อย่างเด็ดขาดเพราะประมุขสถานการณ์ของฝ่ายปฏิวัติไว้ความ หวังว่ากองกำลังจากแนวหน้าจะเคลื่อนกำลังมาทันที แต่กองกำลังจากแนวหน้า ไม่สามารถมาถึงกรุงเปโตรกราดได้เพราะเส้นทางรถไฟถูกตัดขาด นอกจากนี้ ความ เชื่อมั่นในตนเองอย่างสูงของเคเรนสกีที่คิดว่าเขาสามารถควบคุมสถานการณ์ได้ยังทำให้ เขาไม่ใช้กำลังทหารที่จงรักภักดีต่อรัฐบาลปราบปรามฝ่ายปฏิวัติทันทีเพราะเคเรนสกี คาดหวังว่าจะมีการเปิดการเจรจาเพื่อความตกลงทางการเมืองซึ่งจะทำให้เขามีบทบาท โดดเด่นขึ้น ฝ่ายปฏิวัติจึงมีเวลาปฏิบัติการโดยมีการต่อต้านไม่มากนัก กรุงเปโตรกราด จึงตกอยู่ในมือของฝ่ายปฏิวัติอย่างง่ายดาย เวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. คณะกรรมาธิการ

ปฏิวัติทหารก็ออกแถลงการณ์ถึงพลเมืองรัสเซีย (To the Citizens of Russia) เผยแพร่ในหน้าหนังสือพิมพ์ซึ่งความตอนหนึ่งว่ารัฐบาลเฉพาะกาลได้ถูกโค่นลงและอำนาจรัฐได้ตกเป็นขององค์กรสภาโซเวียตของผู้แทนกรรมกรและทหารแห่งเปโตรกราด และคณะกรรมการปฏิวัติทหารแล้ว สิ่งที่ประชาชนต่อสู้เพื่อให้ได้มาล้วนได้รับการประกันที่แน่นอนแล้ว ในช่วงเวลาที่แถลงการณ์ดังกล่าวถูกส่งไปเผยแพร่ไปทั่วประเทศนั้น เคเรนสกีสามารถหลบหนีออกจากกรุงเปโตรกราดไปยังนครมอสโกได้อย่างหวุดหวิดโดยปลอมตัวเป็นทหารเซอร์เบียและต่อมากลี้ภัยออกนอกประเทศไปฝรั่งเศส^๔

เวลา ๑๔.๒๓ น. สภาโซเวียตเปโตรกราดจัดประชุมฉุกเฉินขึ้นและให้การต้อนรับเลนินและแกนนำบอลเชวิคที่มาถึงที่สมอลนียอย่างเอิกเกริก เลนินกล่าวคำปราศรัยต่อที่ประชุมซึ่งมีความตอนหนึ่งว่าการปฏิวัติของกรรมกรและชาวนาซึ่งบอลเชวิคได้กล่าวเสมอถึงความจำเป็นที่จะต้องทำให้เกิดขึ้นได้นั้น ประสบผลสำเร็จแล้ว จากนั้นเลนินได้กล่าวถึงยุคใหม่ของประวัติศาสตร์รัสเซียที่กำลังเริ่มขึ้นโดยรัฐบาลโซเวียตมีภารกิจและพันธกิจที่ต้องดำเนินการอย่างจริงจังนั้นคือการจัดตั้งอำนาจรัฐใหม่และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเรื่องการจัดทำสนธิสัญญาสันติภาพ ในช่วง ๒๑.๐๐ น. เป็นของเรือลาดตระเวนออโรรากับป้อมเปโตรปาฟลอฟสกายาก็เริ่มยิงเป็นสัญญาณให้บุกเข้ายึดพระราชวังฤดูหนาว ในตอนดึกของคืนวันที่ ๒๕ ตุลาคม ที่ประชุมใหญ่ผู้แทนโซเวียตทั่วรัสเซียสมัยที่ ๒ ได้เปิดประชุมใหญ่ขึ้นที่สมอลนียเมื่อเวลา ๒๒.๔๕ น. ประมาณ ๐๓.๑๐ น. ที่ประชุมได้รับแจ้งว่าพระราชวังฤดูหนาวซึ่งคณะรัฐบาลเฉพาะกาลหลบซ่อนตัวโดยมีนักเรียนนายทหารและกองทัพทหารหญิงคอยคุ้มกันก็ถูกยึด บรรดารัฐมนตรีต่างถูกจับ ทั้งนักเรียนนายทหารกับกองทัพที่คอยคุ้มกันถูกปลดอาวุธ การปฏิวัติเดือนตุลาคมจึงประสบชัยชนะอย่างงดงามและเปิดโอกาสให้เลนินได้วางแนวทางของอนาคตให้แก่รัสเซียและผลักดันการสร้างสังคมใหม่ที่เขาใฝ่ฝันตามอุดมการณ์ลัทธิมากซ์คือการสถาปนาอำนาจรัฐสังคมนิยมชนชั้นกรรมาชีพและปกครองในระบบเผด็จการของชนชั้นกรรมาชีพ

การสร้างรัฐสังคมนิยมโซเวียต

ชัยชนะของการปฏิวัติเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๑๗ ทำให้รัสเซียเป็นประเทศสังคมนิยมประเทศแรกของยุโรปและโลกทั้งเป็นประเทศแม่แบบของการปฏิวัติที่สร้างแรงบันดาลใจแก่นักปฏิวัติและประชาชาติต่าง ๆ ในเวลาต่อมาที่ต้องการเปลี่ยนแปลง

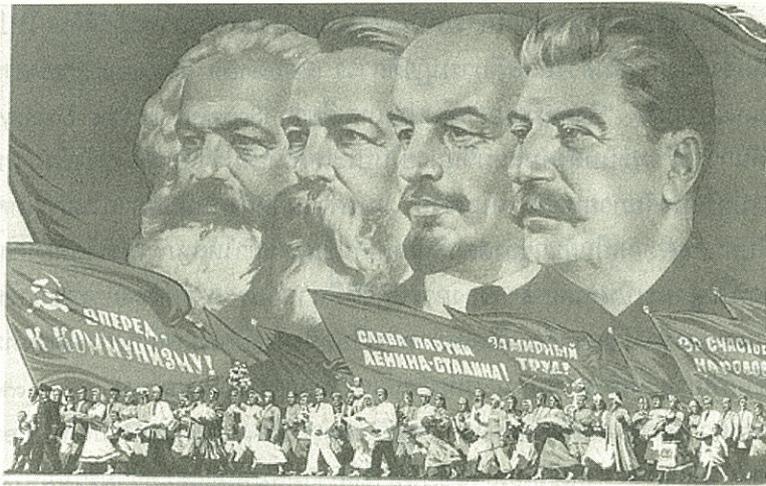
เลนินกับการปฏิวัติเดือนตุลาคม

โพลเตอร์เซิดชูลินกับการปฏิวัติเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๑๗ ที่พิมพ์เผยแพร่ในวาระครบรอบ ๑ ปีของการปฏิวัติเดือนตุลาคม

ระบอบการปกครองเป็นแบบรัสเซีย ในการสร้างระบอบสังคมนิยมตามแนวความคิด ลัทธิมากซ์ เลนินซึ่งตระหนักว่าอำนาจการเมืองที่ได้มายังไม่มั่นคงเพียงพอจึงนำระบบ เผด็จการมาใช้ในการปกครอง เขาจัดตั้งเชกา (Cheka) หรือตำรวจลับขึ้นในปลาย ค.ศ. ๑๙๑๗ เพื่อปราบปรามกวาดล้างฝ่ายต่อต้านการปฏิวัติและเพื่อควบคุมประชาชน ทั้งสร้างค่ายกักกันแรงงาน (Collective Labour Camp) ขึ้นเพื่อใช้กำจัดศัตรูทางการเมือง และกวาดล้างประชาชนที่เป็นศัตรูของการปฏิวัติ รวมทั้งจัดตั้งกองทหารแดงของชาวนา และกรรมกร (The Workers' - Peasants' Red Army) ในต้น ค.ศ. ๑๙๑๘ เพื่อเป็นกอง กำลังของรัฐโซเวียต เลนินยังประกาศเปลี่ยนชื่อประเทศเป็นสหพันธ์สาธารณรัฐสังคมนิยม โซเวียตรัสเซีย (Russian Soviet Federative Socialist Republic - RSFSR) และถอนตัวจาก สงครามโลก ครั้งที่ ๑ ด้วยการทำสนธิสัญญาเบรสต์-ลิตอฟสค์ (Treaty of Brest-Litvosk) กับเยอรมนีเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๑๘ ซึ่งทำให้รัสเซียสูญเสียดินแดนและประชากร จำนวนมากให้แก่เยอรมนี^{๑๐} ขณะเดียวกันเลนินก็สั่งให้ปลงพระชนม์หมู่พระราชวงศ์ที่ถูก

กักบริเวณที่ไซบีเรียเพื่อป้องกันการเคลื่อนไหวของกลุ่มกษัตริย์นิยมทั้งในและนอกประเทศที่จะคืนอำนาจแก่ราชวงศ์โรมานอฟ ใน ค.ศ. ๑๙๑๙ เลนินผลักดันการจัดตั้งองค์การคอมินเทิร์น (Comintern) หรือองค์การคอมมิวนิสต์สากลที่ ๓ (Third International) ขึ้นเพื่อให้เป็นองค์การนำในการสนับสนุนพรรคสังคมนิยมหรือพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศต่าง ๆ ให้ออกการปฏิวัติขึ้นในยุโรปแต่ก็ประสบความสำเร็จไม่มากนัก แม้พรรคคอมมิวนิสต์ในอังกาจะสามารยยึดอำนาจการเมืองได้และประกาศสถาปนาสาธารณรัฐโซเวียตฮังการี (Hungarian Soviet Republic) ขึ้นในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๑๙ แต่สาธารณรัฐโซเวียตฮังการีก็ครองอำนาจได้เพียง ๑๓๓ วันเท่านั้นและถูกโค่นอำนาจลงในที่สุด นอกจากนี้ สาธารณรัฐโซเวียตสโลวัก (Slovak Soviet Republic) ซึ่งจัดตั้งขึ้นในเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๑๙ ก็ถูกโค่นลงในเดือนสิงหาคมปีเดียวกัน ความพ่ายแพ้ดังกล่าวมีส่วนทำให้ให้เลนินล้มเลิกความคิดเรื่องการผลักดันการก่อการปฏิวัติในยุโรปและถอนตัวออกจากรูปโดยหันมาเน้นการแก้ไขปัญหภายในประเทศมากขึ้น

ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๑๘-๑๙๒๑ สหพันธ์สาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียตรัสเซียพยายามยื่นหยัดท่าสงครามที่เรียกว่าสงครามกลางเมืองรัสเซียอย่างเข้มแข็งเพื่อปกป้องชัยชนะของการปฏิวัติเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๑๗ และเพื่อรักษาอำนาจการเมืองของรัฐโซเวียตให้มั่นคง หลังสงครามกลางเมืองซึ่งฝ่ายปฏิวัติมีชัยชนะ รัฐบาลโซเวียตได้ประกาศใช้นโยบายเศรษฐกิจใหม่หรือเนป (New Economic Policy – NEP) เพื่อฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจด้วยการยกเลิกการบังคับเกณฑ์แรงงานและการยึดผลผลิตส่วนเกินของชาวนาโดยเปลี่ยนเป็นการเก็บภาษีและให้มีเสรีภาพทางการค้าตลอดจนผ่อนคลายมาตรการควบคุมทางสังคมและวัฒนธรรม แม้เนปจะทำให้สภาวะเศรษฐกิจที่เสื่อมโทรมของประเทศฟื้นตัวขึ้นแต่ก็ทำให้เกิดปัญหาความแตกต่างในการพัฒนาอุตสาหกรรมหนักกับอุตสาหกรรมเบา และการขยายตัวระหว่างอุตสาหกรรมของรัฐกับเอกชนไม่ได้สัดส่วน ราคาผลิตผลเกษตรกรรมยังต่ำกว่าราคาสินค้าอุตสาหกรรมอย่างมากจนชาวนาต่อต้านด้วยการไม่ซื้อสินค้าอุตสาหกรรมและนำไปสู่วิกฤตการณ์จำหน่ายที่เรียกว่า “วิกฤตการณ์กรรไกร” (Scissor Crisis) ใน ค.ศ. ๑๙๒๓ ทั้งเกิดความขัดแย้งภายในพรรคคอมมิวนิสต์ ในนโยบายเศรษฐกิจจะหวางกลุ่มบอลเชวิคปีกซ้ายกับปีกขวา โจเซฟ สตาลิน เลขาธิการใหญ่พรรคจึงเห็นเป็นโอกาสใช้ปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวกำจัดฝ่ายตรงข้ามและรวบอำนาจการปกครอง^{๑๑}

ДА ЗДРАВСТВУЕТ ВЕЛИКОЕ, НЕПОБЕДИМОЕ ЗНАМЯ
МАРКСА-ЭНГЕЛЬСА-ЛЕНИНА-СТАЛИНА!

มวลชนที่มีความสุขภายใต้ร่มธงแห่งชัยชนะที่นำโดยมาร์กซ์ เองเกิลส์ เลนิน และสตาลิน

หลังอสังกรรมของเลนินในต้น ค.ศ. ๑๙๒๔ สตาลินได้ปรับกลไกการบริหารปกครองเพื่อสร้างฐานอำนาจของเขาให้มั่นคงและสามารถกำจัดฝ่ายตรงข้ามได้หมดภายในช่วงเวลาอันสั้นจนสตาลินเป็นเพียงคนเดียวที่มีอำนาจสูงสุดโดยปกครองในนามของพรรคและรัฐ มีการปรับโครงสร้างของดินแดนและการปกครองขึ้นใหม่โดยสถาปนาสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต (Union of Soviet Socialist Republics – USSR) หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าสหภาพโซเวียตซึ่งเน้นว่าเป็นรัฐสังคมนิยมของกรรมกรและชาวนาสตาตินปกครองประเทศอย่างเข้มงวดและผลักดันการเปลี่ยนสังคมนิยมโซเวียตให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมที่ทันสมัย มีการยกเลิกนโยบายเศรษฐกิจใหม่ใน ค.ศ. ๑๙๒๘ และกำหนดใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ๕ ปีฉบับแรก (ค.ศ. ๑๙๒๘–๑๙๓๓) ขึ้นโดยเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมหนักและการใช้ระบบการรวมอำนาจการผลิตแบบรวม (collectivization) แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ๕ ปีฉบับแรกประสบความสำเร็จอย่างมากภายในระยะเวลาอันสั้นและทำให้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ๕ ปี ฉบับอื่น ๆ อีก^{๑๖} สหภาพโซเวียตในเวลาต่อมาจึงกลายเป็นมหาอำนาจที่น่าเกรงขามในยุโรป

๑๑๔ สัญชัย สุวังบุตร

ความล้มเหลวขององค์การโคมิเนเทิร์นในการผลักดันการปฏิวัติในยุโรปทำให้
สตาลินซึ่งต้องการล้มล้างทฤษฎีการปฏิวัติถาวร (Permanent Revolution) ของทรอตสกี
เสนอแนวความคิด “สังคมนิยมภายในประเทศเดียว” (Socialism in One Country) เพื่อ
ผลักดันการสร้างระบบสังคมนิยมขึ้นภายในประเทศโดยไม่จำเป็นต้องหวังพึ่งการปฏิวัติ
ในยุโรปหรือปัจจัยภายนอกมาหนุนช่วย แนวความคิดสังคมนิยมภายในประเทศเดียว
ทำให้บทบาทความเป็นผู้นำของสตาลินโดดเด่นขึ้นและทำให้สหภาพโซเวียตยังคงรักษา
บทบาทในฐานะเป็นศูนย์กลางของการปฏิวัติที่นานาประเทศที่ต้องการก่อการปฏิวัติ
ยึดเป็นแบบอย่าง ขณะเดียวกันสหภาพโซเวียตซึ่งมีเสถียรภาพทางการเมืองที่มั่นคง
มากขึ้นก็พยายามเข้ามามีบทบาทในยุโรปและในกลางเดือนเมษายน ค.ศ. ๑๙๒๒ ก็
สามารถสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับเยอรมนีในสนธิสัญญาแรปัลโล (Treaty of
Rapallo) ได้สำเร็จ^{๑๓} สนธิสัญญานี้ทำให้ความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่าง
สหภาพโซเวียตกับเยอรมนีในเรื่องต่าง ๆ มีมากขึ้นและทำให้นานาประเทศในยุโรป
ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๒๔-๑๙๒๖ ต่างตระหนักว่าการสร้างความมั่นคงของยุโรปจำเป็นต้อง
ให้ทั้งสหภาพโซเวียตและเยอรมนีเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ประเทศตะวันตกในท้ายที่สุด
จึงยอมรับรับรองสถานภาพของรัฐบาลโซเวียตและสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตและ
การค้าด้วย สหภาพโซเวียตซึ่งถูกโดดเดี่ยวจากยุโรปตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๑๗ จึงเข้าเป็น
ส่วนหนึ่งของยุโรปและมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความร่วมมือและความเข้าใจ
ระหว่างกัน ต่อมา ใน ค.ศ. ๑๙๓๔ สหภาพโซเวียตก็ได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การสันนิบาต
ชาติ (League of Nations) และมีบทบาทสำคัญในการเสนอให้นานาประเทศในยุโรป
สนับสนุนการลดอาวุธในระดับต่าง ๆ และใช้หลักการประกันความมั่นคงร่วมกัน
(collective security) ในการหยุดยั้งสงครามและการรักษาระเบียบระหว่างประเทศ

มหาสงคราม (ค.ศ. ๑๙๓๙-๑๙๔๕)

เมื่ออดอล์ฟ ฮิตเลอร์ (Adolf Hitler) ผู้นำพรรคแรงงานสังคมนิยมแห่งชาติเยอรมัน
หรือพรรคนาซีก้าวสู่อำนาจทางการเมืองในเยอรมนีในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๓๓ เยอรมนี
เริ่มดำเนินนโยบายการละเมิดข้อตกลงในสนธิสัญญาแวร์ซาย (Treaty of Versailles)
ค.ศ. ๑๙๑๙ อย่างค่อยเป็นค่อยไปและใน ค.ศ. ๑๙๓๖ ก็ขยายดินแดนด้วยการเข้ายึด
เขตไรแลนด์ (Rhineland) และต่อมาใน ค.ศ. ๑๙๓๘ ผนวกออสเตรียเข้ากับเยอรมนี

รวมทั้งมุ่งที่จะเข้าครอบครองแคว้นชูเดเทนทางตอนเหนือของเชโกสโลวะเกีย ประเทศมหาอำนาจตะวันตกพยายามแก้ไขปัญหาทางการเมืองที่จะนำไปสู่การเกิดสงครามด้วยการทำความตกลงมิวนิก (Munich agreement) โดยบีบบังคับให้เชโกสโลวะเกียยกแคว้นชูเดเทนแก่เยอรมนีโดยมีเงื่อนไขว่าเยอรมนีต้องไม่รุกรานดินแดนส่วนที่เหลือของเชโกสโลวะเกีย

สหภาพโซเวียตซึ่งเห็นภัยคุกคามจากเยอรมนีจึงเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ๕ ปี ฉบับที่ ๒ (ค.ศ. ๑๙๓๓-๑๙๓๗) ด้วยการเพิ่มพัฒนาศักยภาพด้านอุตสาหกรรมหนักให้สูงมากขึ้นรวมทั้งพัฒนาประสิทธิภาพของการป้องกันประเทศตลอดจนพยายามกระชับความสัมพันธ์กับอังกฤษและฝรั่งเศสมากขึ้น ใน ค.ศ. ๑๙๓๕ สหภาพโซเวียตได้ลงนามในกติกาสัญญาป้องกันร่วมกัน (Mutual Defence Pact) กับฝรั่งเศสและเชโกสโลวะเกีย องค์การคอมินเทิร์นยังห้ามพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศยุโรปต่าง ๆ ไม่ให้เคลื่อนไหวกว่าการเมืองที่จะสร้างความริ้วฉานระหว่างสหภาพโซเวียตกับกลุ่มประเทศตะวันตก สหภาพโซเวียตยังสนับสนุนเรื่องการลดกำลังอาวุธขององค์การสันนิบาตชาติและถอนตัวจากการเข้าแทรกแซงในสงครามกลางเมืองสเปนระหว่าง ค.ศ. ๑๙๓๖-๑๙๓๙ นอกจากนี้ มัคซิม ลิวินอฟ (Maksim Litvinov) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของโซเวียตยังเคลื่อนไหวให้ประเทศตะวันตกร่วมมือกันต่อต้านเยอรมนี

ใน ค.ศ. ๑๙๓๙ เยอรมนีส่งกองทัพเข้ายึดครองเชโกสโลวะเกีย ปฏิบัติการดังกล่าวของเยอรมนีทำให้อังกฤษและฝรั่งเศสยกเลิกนโยบายการเอาใจอกษะประเทศ (Appeasement Policy) และให้การรับประกันเอกราชของโรมาเนีย กรีซและโปแลนด์ทั้งเริ่มเตรียมกำลังต่อต้านเยอรมนี เมื่อประเทศมหาอำนาจตะวันตกเริ่มต้นต่อต้านเยอรมนี สหภาพโซเวียตซึ่งเห็นว่าระบบการประกันความมั่นคงล้มเหลวและไม่เชื่อมั่นในความแข็งแกร่งของอังกฤษกับฝรั่งเศสก็ตระหนักว่าสงครามกำลังจะก่อตัวขึ้น สหภาพโซเวียตซึ่งยังไม่พร้อมที่เข้าสู่สงครามจึงลงนามในกติกาสัญญาไม่รุกรานกันระหว่างนาซี-โซเวียต (Nazi-Soviet Nonaggression Pact) เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๓๙ เป็นเวลา ๑๐ ปี กติกาสัญญานี้ยังมีพิธีสารลับพ่วงท้ายซึ่งแบ่งเขตอิทธิพลระหว่างโซเวียตกับเยอรมนี ในยุโรปสหภาพโซเวียตในเวลาต่อมาจึงอ้างข้อตกลงลับนี้ในการเข้ายึดครองฟินแลนด์และสามรัฐบอลติก (Baltic States) ซึ่งประกอบด้วยลิทัวเนีย ลัตเวีย และเอสโตเนีย

หนึ่งสัปดาห์หลังการลงนามกติกาสัญญาไม่รุกรานกัน เยอรมนีก็บุกโจมตีโปแลนด์

๑๑๖ สัญชัย สุวังบุตร

เมื่อวันที่ ๑ กันยายน ค.ศ. ๑๙๓๙ และนำไปสู่การเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ (ค.ศ. ๑๙๓๙-๑๙๔๕) เยอรมนีใช้เวลาประมาณปีเศษในการพิชิตประเทศต่าง ๆ ในยุโรปได้เกือบหมด ยกเว้นการเอาชนะอังกฤษ ความล้มเหลวของเยอรมนีในยุทธการที่เกาะอังกฤษ (Battle of Britain) ค.ศ. ๑๙๔๐ ทำให้เยอรมนีซึ่งหวังกองทัพเรือที่แข็งแกร่งหันมาเปิดแนวด้านตะวันออก ด้วยการละเมิดข้อตกลงในกติกานาซี-โซเวียตและบุกโจมตีสหภาพโซเวียตในเดือน มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๔๑ การต่อสู้ของสหภาพโซเวียตในระยะแรกดำเนินไปอย่างโดดเดี่ยว แต่ในวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๔๑ อังกฤษซึ่งเห็นว่าลัทธินาซีเป็นภัยคุกคามยุโรป มากกว่าลัทธิคอมมิวนิสต์จึงประกาศความร่วมมือกับสหภาพโซเวียตและลงนามในสนธิสัญญา ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันกับสหภาพโซเวียตโดยทั้ง ๒ ฝ่ายจะร่วมกันต่อต้านเยอรมนี จนถึงที่สุด สหภาพโซเวียตจึงเริ่มได้รับความช่วยเหลือในด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ เครื่องแบบ และเสบียงอาหารจากสหรัฐอเมริกาซึ่งช่วยเหลือประเทศพันธมิตรในยุโรปในการทำสงครามต่อต้านลัทธินาซี ในต้นเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๔๑ เมื่อญี่ปุ่นซึ่งเป็นพันธมิตรของเยอรมนีและอิตาลีบุกโจมตีฐานทัพเรือสหรัฐฯ ที่อ่าวเพิร์ล มลรัฐฮาวาย สหรัฐอเมริกาจึงเข้าสู่สงครามในยุโรปและนำไปสู่สมัชการเป็นพันธมิตรอันยิ่งใหญ่ (Grand Alliances) ระหว่างสหรัฐอเมริกา อังกฤษและสหภาพโซเวียตระหว่าง ค.ศ. ๑๙๔๑-๑๙๔๕ ซึ่งเป็นการร่วมมือกันระหว่างประเทศประชาธิปไตยกับประเทศคอมมิวนิสต์ ในการทำสงครามกับเยอรมนี^๕

อย่างไรก็ตาม สหรัฐอเมริกาก็ไม่ได้เข้ายุ่งเกี่ยวกับสงครามในยุโรปมากนักเพราะต้องเป็นแกนนำของกลุ่มประเทศพันธมิตรในการทำสงครามเผด็จศึกกับกองทัพญี่ปุ่นในเอเชีย แนวรบด้านยุโรปจึงเป็นภาระสำคัญของกองทัพแดงของโซเวียตในการทำสงครามขับไล่กองทัพนาซีออกจากสหภาพโซเวียต ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๔๒-๑๙๔๓ สหภาพโซเวียตยืนหยัดต่อสู้การรุกรานหนักของเยอรมนีอย่างทรหดและปลุกกระตมความรักชาติของประชาชนในการทำสงครามที่เรียกกันทั่วไปว่า “มหายุทธการกองทัพปฏิวัติ” (The Great Patriotic War) สหภาพโซเวียตสามารถป้องกันการปิดล้อมเมืองเลนินกราด (Siege of Leningrad ≈ กันยายน ๑๙๔๑ - ๒๗ มกราคม ๑๙๔๔) ของเยอรมนีซึ่งกินเวลารวม ๙๐๐ วันไว้ได้ทั้งหมดมา มีชัยชนะต่อเยอรมนีในยุทธการที่สตาลินกราด (Battle of Stalingrad) และยุทธการที่เมืองคัวร์สค์ (Battle of Kursk) ใน ค.ศ. ๑๙๔๓ ได้ตามลำดับ การพ่ายแพ้อย่างยับเยินของเยอรมนีที่เมืองคัวร์สค์ทำให้เยอรมนีต้องล่าถอยออกจาก

แนวรบด้านตะวันออก และขณะเดียวกันก็นำไปสู่การประชุมครั้งสำคัญครั้งแรกของฝ่ายพันธมิตรที่กรุงมอสโกเพื่อหารือเกี่ยวกับการเอาชนะเยอรมนีและการทำความเข้าใจว่าด้วยความมั่นคงทั่วไปของยุโรปหลังสงครามสิ้นสุดลง ความสำเร็จของการประชุมที่กรุงมอสโก (Moscow Conference ค.ศ. ๑๙๔๓) จึงนำไปสู่การประชุมครั้งสำคัญอีกหลายครั้งระหว่างประเทศพันธมิตรเพื่อหารือเกี่ยวกับนโยบายสงครามและอนาคตของยุโรปหลังสงคราม กล่าวคือการประชุมที่เตหะราน (Teharan Conference ค.ศ. ๑๙๔๓) การประชุมที่ไคโร (Cairo Conference ค.ศ. ๑๙๔๓) การประชุมที่ยัลตา (Yalta Conference ค.ศ. ๑๙๔๕) และการประชุมที่พอทสดัม (Potsdam Conference ค.ศ. ๑๙๔๕)^๖

เมื่อประเทศพันธมิตรยกพลข้ามช่องแคบอังกฤษขึ้นบกในวันดี-เดย์ (D-Day) ที่หาดนอร์ม็องดีเมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ค.ศ. ๑๙๔๔ เพื่อปลดปล่อยยุโรปจากการยึดครองของเยอรมนี การยกพลขึ้นบกครั้งนี้นับเป็นเหตุการณ์สำคัญที่สุดเหตุการณ์หนึ่งในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ เพราะเป็นการเริ่มต้นครั้งสำคัญที่ทำให้ประเทศพันธมิตรมีชัยชนะต่อเยอรมนีซึ่งสร้างขวัญและกำลังใจแก่ฝ่ายพันธมิตรอย่างมาก^๗ และนับตั้งแต่ฤดูร้อน ค.ศ. ๑๙๔๔ ฝ่ายพันธมิตรก็เป็นฝ่ายรุกจนสามารถปลดปล่อยเบลเยียม เนเธอร์แลนด์ และฝรั่งเศสได้สำเร็จ กองทัพเยอรมันเริ่มเป็นฝ่ายล่าถอยอย่างต่อเนื่องและหลังยุทธการที่เบอร์ลิน (Battle of Berlin) ค.ศ. ๑๙๔๕ เยอรมนีก็ยอมแพ้และกองทหารแดงของโซเวียตก็เข้ายึดกรุงเบอร์ลินตลอดจนเข้าช่วยทหารฝ่ายพันธมิตรในการปลดอาวุธกองทหารนาซีที่ปฏิบัติการอยู่ในยุโรปภาคกลางและตะวันออก ในวันที่ ๘ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๔๕ สงครามในยุโรปก็สิ้นสุดลงพร้อมกับบการล่มสลายของจักรวรรดิไรช์ที่ ๓ (Third Reich ค.ศ. ๑๙๓๓-๑๙๔๕) ความพ่ายแพ้ของเยอรมนีจึงเปิดโอกาสให้สหภาพโซเวียตขยายอำนาจและอิทธิพลเข้ามาในยุโรป

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ มหาอำนาจหลักที่เคยมีบทบาทสำคัญในการเมืองโลก ๗ ประเทศได้ลดจำนวนลงจนเหลือเพียงมหาอำนาจชั้นนำที่โดดเด่นจริง ๆ เพียง ๒ ประเทศเท่านั้น เยอรมนี อิตาลี และญี่ปุ่นซึ่งพ่ายแพ้สงครามต่างถูกยึดครองและต้องเปลี่ยนรูปแบบการปกครองและลดอำนาจทางทหารจนไม่อาจคุกคามประเทศต่าง ๆ ในยุโรปได้อีกต่อไป ส่วนอังกฤษและฝรั่งเศสแม้จะเป็นฝ่ายมีชัยชนะแต่ก็บอบช้ำอย่างมาก โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจจนยากที่จะกลับคืนสู่สถานภาพมหาอำนาจดั้งเดิม มีเพียง สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตเท่านั้นที่ยังคงมีสถานภาพมั่นคงทางทหารและการเมือง และ

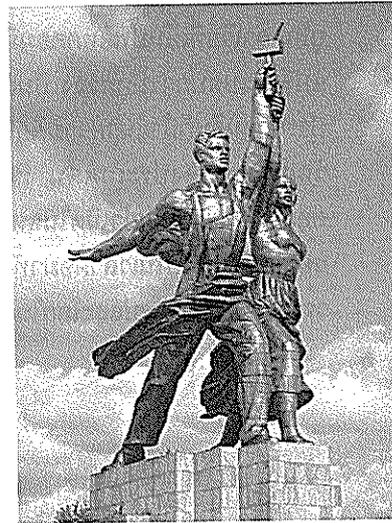
กลายเป็นประเทศอภิมหาอำนาจ (super power) ทั้งสองประเทศอภิมหาอำนาจจึงมีบทบาทและอิทธิพลสำคัญในยุโรปตลอดช่วงสามทศวรรษหลังสงคราม (ค.ศ. ๑๙๔๕-๑๙๗๕)^{๑๙} หลัง ค.ศ. ๑๙๔๕ สหภาพโซเวียตยังฉวยโอกาสในช่วงการปลดปล่อยยุโรปเข้ายึดครองประเทศยุโรปตะวันออกประกอบด้วยบัลแกเรีย โรมาเนีย ฮังการี โปแลนด์ เชโกสโลวะเกียและแอลเบเนีย (ยกเว้นยูโกสลาเวีย) วินสตัน เชอร์ชิลล์ นายกรัฐมนตรีอังกฤษจึงกล่าวเตือนว่า “ม่านเหล็ก” (iron curtain) ได้เคลื่อนลงมาขวางกั้นกลางยุโรป ซึ่งมีนัยว่าสหภาพโซเวียตอาจขยายอิทธิพลเข้าครอบงำยุโรปได้ทั้งทวีปในเวลาไม่นานนัก ขณะเดียวกันสหภาพโซเวียตก็อาศัยทรัพยากรจากดินแดนที่เข้าครอบครองชดเชยความเสียหายจากสงครามที่ได้รับและพยายามขยายอิทธิพลและอำนาจเข้าไปในยุโรปตะวันตกด้วย นโยบายดังกล่าวจึงนำไปสู่ความขัดแย้งและการแข่งขันกันทางการเมืองระหว่างสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นผู้นำของค่ายประชาธิปไตยตะวันตกกับสหภาพโซเวียตซึ่งเป็นผู้นำค่ายคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก ความขัดแย้งทางการเมืองและอุดมการณ์ที่ไม่ใช่ทั้งสงครามและสันติภาพที่เรียกกันว่าสงครามเย็น (Cold War) จึงก่อตัวขึ้นในยุโรป และทำให้โครงสร้างทางอำนาจของการเมืองโลกแบ่งเป็นระบบ ๒ ขั้ว (bi-polarity) ต่อมาเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ปิดกั้นเบอร์ลิน (Berlin Blockade) ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๔๘-๑๙๔๙^{๒๐} สหภาพโซเวียตก็สถาปนารัฐเยอรมันตะวันออกขึ้นและในเวลาอันสั้นสภาวะการณีสงครามเย็นในยุโรปก็ขยายขอบเขตออกไปทั่วโลก

แนวความคิดสังคมนิยม

การสถาปนาอำนาจรัฐของชนชั้นกรรมาชีฟในรัสเซียตามแนวความคิดลัทธิมากซ์ทำให้รัฐบาลบอลเชวิคซึ่งในเวลาต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นรัฐบาลคอมมิวนิสต์โซเวียตเสนอแนวทางการสร้างวัฒนธรรมใหม่ของชนชั้นกรรมาชีฟหรือที่เรียกว่าวัฒนธรรมสังคมนิยมขึ้นโดยใช้งานศิลปะวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือของการปฏิบัติเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องสังคมนิยมและอุดมการณ์ทางการเมืองแก่ประชาชน แนวความคิดสังคมนิยม (socialist realism) ซึ่งพรรคคอมมิวนิสต์ถือว่าเป็นรูปแบบของงานศิลปะวัฒนธรรมใหม่จึงเป็นกรอบความคิดในการสร้างสรรค์งานศิลปะวัฒนธรรมของโลกคอมมิวนิสต์และทำให้ศิลปะวัฒนธรรมคอมมิวนิสต์มีความโดดเด่นและแตกต่างจากศิลปะวัฒนธรรมในระบบทุนนิยม

แนวความคิดหลักของสังคมนิยมคือศิลปะ วรรณกรรมและวัฒนธรรมต้องขึ้นต่อการเมืองและถือเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจปฏิบัติและเป็นอาวุธในสงครามชนชั้น ต้องรับใช้และตอบสนองนโยบายทางการเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์ และขึ้นต่อภาระหน้าที่การปฏิบัติตามที่พรรคกำหนดต้องปลุกกระตมจัดตั้งความคิดทางการเมืองและให้การศึกษาและความเข้าใจแก่ประชาชนตามอุดมการณ์สังคมนิยม ต้องสะท้อนพัฒนาการที่ก้าวหน้าของสังคมนิยมและชีวิตใหม่ของประชาชนตามทิศทางแห่งการรุดหน้าของการปฏิบัติ ตลอดจนชี้ให้เห็นภาพของสังคมใหม่คือสังคมนิยมและเปิดโปงโจมตีวัฒนธรรมอันเสื่อมของระบบทุนนิยม นอกจากนี้ ต้องเน้นบทบาทและความสำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์และผู้นำพรรครวมทั้งยกย่องเชิดชูผู้ใช้แรงงาน มีการจัดตั้งสหภาพนักเขียนโซเวียต (The Union of Soviet Writers) ขึ้นใน ค.ศ. ๑๙๓๔ เพื่อเป็นองค์การแห่งรัฐในการชี้นำแนวทางการสร้างงานศิลปะวรรณกรรมและการสร้างความเป็นเอกภาพของการดำเนินนโยบายทางวัฒนธรรม สหภาพนักเขียนโซเวียตจึงเป็นเครื่องมือของพรรคในการควบคุมศิลปินนักเขียนให้สร้างสรรคงานศิลปะวัฒนธรรมสังคมนิยม^{๑๐}

กรอบความคิดของงานศิลปะวัฒนธรรมสังคมนิยมได้นำไปสู่การปฏิวัติวัฒนธรรม (Cultural Revolution) หลายครั้งในช่วงที่โจเซฟ สตาลิน เป็นผู้นำสหภาพโซเวียตระหว่าง ค.ศ. ๑๙๒๗-๑๙๕๓ โดยมีวัตถุประสงค์จะให้การศึกษาและความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมนิยมแก่ประชาชน การอบรมและสร้างปัญญาชนโซเวียตใหม่เพื่อร่วมสร้างสรรค์ประเทศบนเส้นทางสังคมนิยม และเพื่อให้งานศิลปะวัฒนธรรมสังคมนิยมโดดเด่นแตกต่างจากงานศิลปะวัฒนธรรมของโลกทุนนิยม เป็นงานศิลปะที่ขึ้นต่อการเมืองและอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ทั้งรูปแบบและเนื้อหาต้องประสานสอดคล้องกัน มีการรณรงค์ให้นักเขียนและศิลปินสร้างแบบฉบับของ “วีรชนโซเวียตใหม่” (New Soviet Man) ในงานวรรณกรรม

อนุสาวรีย์นักปฏิวัติชนชั้นกรรมกรโซเวียต ศิลปะแนวสังคมนิยม

และศิลปะโดยเน้นคุณสมบัติของความเป็นนักปฏิบัติที่เต็มไปด้วยพลังสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่นในอุดมการณ์คอมมิวนิสต์และจงรักภักดีต่อพรรคคอมมิวนิสต์ไซเวียต และมีความรักชาติอย่างแรงกล้า การปฏิวัติวัฒนธรรมซึ่งเกิดขึ้นหลายครั้งในเวลาต่อมาได้ทำให้แนวความคิดสังคมนิยมเป็นที่ยอมรับกันมากขึ้นและกลายเป็นหลักการสำคัญของการสร้างงานศิลปะวัฒนธรรมคอมมิวนิสต์ นอกจากนี้รัฐบาลไซเวียตยังรณรงค์การจัดความไม่รู้หนังสือให้หมดไปและประสบความสำเร็จอย่างมากในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยอัตราการไม่รู้หนังสือลดลงอย่างรวดเร็ว

ศิลปะวัฒนธรรมสังคมนิยมที่สร้างและพัฒนาขึ้นในสหภาพโซเวียตระหว่าง ค.ศ. ๑๙๑๗-๑๙๔๕ จึงกลายเป็นต้นแบบของงานศิลปะวัฒนธรรมในประเทศสังคมนิยมอื่น ๆ ในเวลาต่อมาโดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ หลัง ค.ศ. ๑๙๔๕ สหภาพโซเวียตซึ่งก้าวขึ้นมาเป็นประเทศอภิมหาอำนาจเช่นเดียวกับสหรัฐอเมริกาได้ขยายเขตอำนาจและอิทธิพลของตนเข้าไปในประเทศยุโรปตะวันออกที่เป็นรัฐบริวารโซเวียต (Soviet Block) ประเทศดังกล่าวซึ่งเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ตามแบบสหภาพโซเวียตระหว่าง ค.ศ. ๑๙๔๕-๑๙๔๘ ได้นำหลักการแนวความคิดสังคมนิยมของสหภาพโซเวียตมาใช้สร้างสรรค์งานศิลปะวัฒนธรรมในประเทศของตนด้วยซึ่งรวมทั้งยูโกสลาเวียที่เป็นประเทศคอมมิวนิสต์อิสระไม่สังกัดค่ายโซเวียต ต่อมา เมื่อจีนเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเป็นสังคมนิยมใน ค.ศ. ๑๙๔๙ สาธารณรัฐประชาชนจีนก็นำแนวความคิดสังคมนิยมมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์งานศิลปะวัฒนธรรมของประเทศตน งานศิลปะวัฒนธรรมสังคมนิยมหรือศิลปะวัฒนธรรมคอมมิวนิสต์ที่มีต้นกำเนิดในสหภาพโซเวียตจึงขยายตัวจากยุโรปและเริ่มเป็นที่รู้จักและยอมรับกันทั่วไปในเวลาต่อมาทั้งเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสรรค์ที่มีสีสันทางด้านศิลปะวรรณกรรมของยุโรปและโลกในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐

เชิงอรรถ

- ^๑ สลัญชัย สุวังบุตร เลนินกับการสร้างรัฐสังคมนิยมโซเวียต (กรุงเทพฯ : ศักติโสภาการพิมพ์, ๒๕๕๓), ๒๖.
- ^๒ เรื่องเดียวกัน
- ^๓ David R. Marples, *Lenin's Revolution Rusia 1917–1921* (London : Pearson Education), 2000, 76.
- ^๔ เจ้าชายเกรกอรี ลวอฟ เป็นนักการเมืองสังกัดพรรคประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Democratic Party) หรือพรรคคาเดตส์ (Kadets) ทรงมีบทบาทสำคัญในสภาดูมาสมัยที่ ๔ ในการผลักดันนโยบายปฏิรูปสังคมและระบบการเมืองส่วนท้องถิ่นหรือเซมสโตโว (zemstvo) นโยบายหลักของพระองค์คือการปฏิรูปที่ดินและการดำเนินนโยบายสงครามต่อไป ทรงพยายามกราบทูลให้ซาร์นิโคลัสที่ ๒ และพระราชวงศ์เสด็จไปประทับ ณ ต่างประเทศแต่พระองค์ทรงปฏิเสธเพราะเกรงว่าการเสด็จออกนอกประเทศจะมีผลกระทบเกี่ยวกับสิทธิในราชบัลลังก์ในภายหลัง เมื่อเกิดการลุกฮือขึ้นในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๑๗ ทรงไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ทางการเมืองไว้ได้ จึงตัดสินใจพระทัยลาออกหลังการปฏิวัติเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๙๑๗ ทรงถูกบอลเชวิคจับกุมขัง แต่ต่อมาพระองค์สามารถหลบหนีไปประเทศฝรั่งเศสได้ และสิ้นพระชนม์ ณ กรุงปารีส เมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๒๕
- ^๕ สาระสำคัญของนิพนธ์เดือนเมษายนคือการจะไม่สนับสนุนและร่วมมือใด ๆ กับรัฐบาลเฉพาะกาลโดยชั่วคราวว่า “คือนอำนาจรัฐทั้งหมดแก่สภาโซเวียต” การเคลื่อนไหวเปลี่ยนสงครามในยุโรปให้เป็นสงครามกลางเมืองเพื่อทำให้อำนาจรัฐเปลี่ยนมาอยู่ในมือของชนชั้นกรรมาชีพและชาวนา การโค่นล้มสาธารณรัฐระบอบรัฐสภาเป็นสาธารณรัฐโซเวียต การเวนคืนที่ดินทั้งหมดเป็นของรัฐและยึดที่ดินของเจ้าที่ดิน การล้มเลิกธนาคารเอกชนและจัดตั้งธนาคารแห่งชาติขึ้นได้การควบคุมของสภาโซเวียต การควบคุมการผลิตและการแบ่งปันผลผลิตทางสังคม การเรียกชื่อพรรคบอลเชวิคว่าพรรคคอมมิวนิสต์และการก่อตั้งองค์การคอมมิวนิสต์สากลที่ ๓ ขึ้น
- ^๖ Robert Daniel, *Red October : The Bolshevik Revolution of 1917* (New York : Scriber, 1967), 112–5.
- ^๗ *ibid.*,
- ^๘ สลัญชัย สุวังบุตร *ตรोटสกีบนเส้นทางการปฏิวัติรัสเซีย* ค.ศ. ๑๙๑๗ (กรุงเทพฯ : ศักติโสภาการพิมพ์, ๒๕๔๗, ๒๑๓.
- ^๙ หลังหลบหนีได้ เคเรนสกีพยายามฉกฉวยกำลังชาวรัสเซียนอกประเทศต่อต้านรัฐบาลโซเวียต และเคลื่อนไหวเรียกร้องให้ประเทศสัมพันธ์มิตรเข้าแทรกแซงในสงครามกลางเมืองรัสเซีย ต่อมา เขาปฏิเสธที่จะรับรองรัฐบาลของพลเรือเอกคออลชาคที่ฝ่ายสัมพันธ์มิตรสนับสนุนซึ่งมีส่วนทำให้กองทัพฝ่ายรัสเซียชาวฝ่ายแพ้ในสงครามกลางเมือง ระหว่าง ค.ศ. ๑๙๑๙–๑๙๒๐ เคเรนสกีพำนักอยู่ที่กรุงปารีส

๑๒๒ สัญชัย สุวังบุตร

และกรุงลอนดอนและใช้เวลาส่วนใหญ่เขียนหนังสือและบันทึกความทรงจำเผยแพร่หลายเล่ม หลัง ค.ศ. ๑๙๔๕ เขาเป็นผู้บรรยายพิเศษเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และการเมืองรัสเซียตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกา เคเนดลีย์ถึงแก่นนิจกรรมที่นครนิวยอร์กใน ค.ศ. ๑๙๗๐ ขณะอายุ ๘๙ ปี

^{๑๐} รัสเซียเห็นว่าสนธิสัญญาเบรสต์-ลิตอฟสค์เป็นการ “บงการ” (Diktat) จากเยอรมนี รัสเซียต้องยอมรับรองเอกราชของยูเครนและสละสิทธิดินแดนในโปแลนด์ ฟินแลนด์และรัฐบอลติกทั้ง ๓ แห่งซึ่งทำให้สูญเสียพลเมืองประมาณ ๒๒ ล้านคนหรือ ๑ ใน ๓ ของประชากรทั้งหมด ต้องเสียเนื้อที่เพาะปลูกร้อยละ ๒๗ และร้อยละ ๓๒ ของพืชผลโดยเฉลี่ย ร้อยละ ๒๖ ของเส้นทางรถไฟ ร้อยละ ๓๓ ของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ร้อยละ ๗๓ ของอุตสาหกรรมเหล็ก และร้อยละ ๙๕ ของเหมืองถ่านหิน ต้องชำระค่าปฏิกรรมสงครามจำนวน ๖,๐๐๐ ล้านดอลลาร์ทองคำ และต้องลดกำลังทหารทั้งทางบกและทางเรือ ห้ามการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองต่อต้านฝ่ายมหาอำนาจกลางรวมทั้งต้องยอมรับอำนาจอธิปไตยของอิตาลีเยอรมนีและเปอร์เซีย สื่อมวลชนเยอรมันและออสเตรีย-ฮังการีเรียกสนธิสัญญาฉบับนี้ว่าเป็น “ขนมปังสันติภาพ” ของเยอรมนี

^{๑๑} อนันต์ชัย เลหาะพันธุ์, สัญชัย สุวังบุตร, รัสเซียสมัยซาร์และสังคมนิยม พิมพ์ครั้งที่ ๓ แก้ไขปรับปรุง (กรุงเทพฯ : คัดติโสภาคการพิมพ์, ๒๕๕๓), ๓๕๔-๓๕๗.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, ๓๖๖-๓๖๙.

^{๑๓} สาระสำคัญของสนธิสัญญาวอปิลโลที่ลงนามเมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ค.ศ. ๑๙๒๒ กำหนดให้ทั้งสองฝ่ายล้มเลิกหนี้สินและข้อเรียกร้องจากสงครามทั้งทางทหารและพลเรือนที่มีต่อกัน และต่างยอมรับสถานภาพการเป็นประเทศที่ได้รับการอนุเคราะห์หนึ่ง (most favoured nation) ระหว่างกัน ตลอดจนการแลกเปลี่ยนผู้แทนทางการทูตและการจัดตั้งสถานกงสุลในดินแดนของกันและกัน และอื่น ๆ สนธิสัญญาฉบับนี้ไม่เพียงทำให้ทั้งเยอรมนีและสหภาพโซเวียตหลุดพ้นจากภาวะที่ถูกแยกให้โดดเดี่ยวเท่านั้นแต่ยังทำให้ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศที่ขาดละบั้นตั้งแต่ปลาย ค.ศ. ๑๙๑๘ พื้นคืน ทั้งเป็นการรับรองอย่างเป็นทางการอีกครั้งหนึ่ง

^{๑๔} ดู สัญชัย สุวังบุตร “Nazi-Soviet Pact; German-Soviet Nonaggression Pact; Ribbentrop-Molotov Pact (1939) : กติกาสัญญานานซี-โซเวียต, กติกาสัญญาไม่รุกรานกันระหว่างเยอรมัน-โซเวียต, กติกาสัญญาริเบนทรอฟ-โมโลตอฟ (พ.ศ. ๒๔๘๒)” ใน สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่ : ยุโรป เล่ม ๕ อักษร L-O ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๑), ๖๐๙-๖๑๔.

^{๑๕} A.M. Samsonov eds. History of the USSR vol. III (Moscow : Progress Publishers, 1982), 80.

^{๑๖} อนันต์ชัย เลหาะพันธุ์, สัญชัย สุวังบุตร, รัสเซียสมัยซาร์และสังคมนิยม, ๓๙๙.

^{๑๗} ดู สัญชัย สุวังบุตร “D-Day, 6th June 1944 : วันดี-เดย์: วัน ว. ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๗” ใน สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่ : ยุโรป เล่ม ๓ อักษร C-D ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๔), ๒๕๑-๒๕๘.

- ^{๙๘} ดู สัญชัย สุวังบุตร ยุโรปสามทศวรรษหลังสงคราม ค.ศ. ๑๙๔๕-๑๙๗๕ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑).
- ^{๙๙} วิกฤตการณ์ปิดกั้นเบอร์ลินเป็นผลสืบเนื่องจากปัญหาการบริหารปกครองเยอรมนีในช่วงหลังสงคราม เยอรมนีและกรุงเบอร์ลินถูกแบ่งเป็นเขตยึดครอง ๔ เขตภายใต้คองแปกครองร่วมฝ่ายพันธมิตรคือสหรัฐอเมริกา สหภาพโซเวียต อังกฤษและฝรั่งเศส สหภาพโซเวียตต้องการบีบให้ประเทศมหาอำนาจตะวันตกละทิ้งกรุงเบอร์ลินจึงดำเนินนโยบายปิดกั้นเบอร์ลินซึ่งกินเวลา ๑๑ เดือน แต่ชาวเยอรมันในเบอร์ลินตะวันตกพยายามยื่นหยัดต่อสู้อย่างแข็งข้อและร่วมมือกับประเทศพันธมิตรตะวันตกตลอดช่วงเวลาการปิดกั้นจนสหภาพโซเวียตต้องยอมยกเลิกนโยบายปิดกั้นเบอร์ลิน ผลสำคัญของวิกฤตการณ์ครั้งนี้คือประเทศพันธมิตรตะวันตกได้รวมเขตยึดครองของตนเข้าด้วยกันและสถาปนาขึ้นเป็นสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน (Federal Republic of Germany) หรือเยอรมนีตะวันตกเมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๔๙ สหภาพโซเวียตจึงตอบโต้ด้วยการสถาปนาเขตยึดครองของตนเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยเยอรมัน (German Democratic Republic) หรือเยอรมนีตะวันออกเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๔๙ เยอรมนีจึงถูกแบ่งเป็น ๒ รัฐและนำไปสู่ปัญหา “เยอรมนี ๒ รัฐและหนึ่งประชาชาติเยอรมัน” (Two German States and One German Nation) ที่เป็นปัญหาการเมืองสำคัญของยุโรปในครั้งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐
- ^{๑๐๐} Nicholas, Rzhnevsky, ed. The Cambridge Companion to Modern Russian Culture (Cambridge : Cambridge University Press), 1998, 236-8.

บรรณานุกรม

- สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่ : ยุโรป เล่ม ๓ อักษร C-D ฉบับราชบัณฑิตยสถาน กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๔.
- สารานุกรมประวัติศาสตร์สากลสมัยใหม่ : ยุโรป เล่ม ๕ อักษร L-O ฉบับราชบัณฑิตยสถาน กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๑.
- สัญชัย สุวังบุตร. ยุโรปสามทศวรรษหลังสงคราม ค.ศ. ๑๙๔๕-๑๙๗๕. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑.
- _____ . ทรอตสกีบนเส้นทางการปฏิวัติรัสเซีย ค.ศ. ๑๙๑๗. กรุงเทพฯ : คักติไลภาการพิมพ์, ๒๕๔๗.

๑๒๔ **สัญญาชัย สุวังกบุตร**

สัญญาชัย สุวังกบุตร. **เลนินกับการสร้างรัฐสังคมนิยมโซเวียต**. กรุงเทพฯ : ศักติโสภาคการพิมพ์, ๒๕๕๓.

อนันต์ชัย เลาะห์พันธุ์ สัญญาชัย สุวังกบุตร. **รัสเซียสมัยซาร์และสังคมนิยม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓
แก้ไขปรับปรุง กรุงเทพฯ : ศักติโสภาคการพิมพ์, ๒๕๕๓.

Andrie, Vladimir. **A Social History of the Twenty Century Russia**. London :
Edward Arnold, 1994

Cohen, Stephen F. **Rethinking the Soviet Experience : Politics and History
Since 1917**. New York : Oxford University Press, 1985.

Daniel, Robert. **Red October : The Bolshevik Revolution of 1917**. New York :
Scriber, 1967.

Davies, Norman. **Europe A History**. London : Pimlico, 1977.

Dziewanowski, M.K. **A History of the Twentieth-Century Russia**. New Jersey :
Prentice-Hall, 1995.

Florinsky M. **The End of the Russian Empire**. New York : Colliers Books, 1961.

Jones, Mark ed. **Storming the Heavens Voices of October**. London : Atlantic-
Highland, 1987.

Kenez, Peter. **A History of the Soviet Union from the Beginning to the End**.
Combridge : Cambridge University Press, 1999.

Marples, David R. **Lenin's Revolution Russia, 1917-1921**. London : Pearson,
2000.

Service, Robert. **A History of Twentieth-Century Russia**. London : Penquin
Books, 1998.

Smith, S.A. **The Russian Revolution**. London : Sterling, 2992.

